

Петро Куценко

**возрадує
ТЬСЯ**

**душа
ТВОЯ**

**Розповіді
про чернігівських художників**

Чернігів
2005

ББК 85.143 (4УКР) 6-8
К 95

Куценко П. І **возрадується душа твоя.** Розповіді про чернігівських художників. – Чернігів, 2005. – 112 с.: іл.

До книги увійшли розповіді про чернігівських художників, їх творчість, без якої важко уявити сучасне мистецьке життя нашого краю. В їх основі – враження від персональних виставок майстрів, творчих звітів, пленерів, їх особисті роздуми про життя і тенденції образотворчого мистецтва наших днів.

Книга розрахована на широке коло читачів.

Ой, під калиною – трава зелена...

Іноді йому здається, що ця пісня, її протяжна, радісна й водночас дещо сумовита мелодія і такі ж прості, але зворушливі слова, – живуть десь аж у його передсвідомості. Може, тому що чув її уже з перволіт, а може, мати наспівувала цю пісню замість колискової, пригортаючи до грудей синочка-первістка і загадуючи йому щасливу долю, “дівчину зарученую”, бо ж народився Павлусь в не такий уже й щасливий час, через три роки після скорботних для нашого народу жнив смерті (голодомору 33-го). Тому й за святковим столом ця пісня злинула першою з вуст ювіляра та його молодшого колеги і приятеля Миколи Євсеєва і, підхоплена друзями й гостями, витворила ту атмосферу, яка лише вгадується за одним із

циклів його пейзажів з елементами натюрмортів “Під калиною” (таких полотен в художника кілька: стіл, покритий білосніжним обрусом, немов чекає – не дочекається на господаря і його щирих друзів у палісаднику під розквітлою калиною; на інших полотнах – під дозрілими кетягами, що, забагрянівши, уже обтяжують кволе віття).

Так, здебільшого не до пісень було нашому сільському заклопотаному люду, що з дня у день, з року у рік тяжко, справді стожильно трудився над “звершенням” грандіозних планів по колективізації села, достроковому виконанню і перевиконанню семирічних і п’ятирічних господарських програм, над наближенням світлої Перемоги в роки всенародної війни з лихим ворогом і нелегкою повоєнною відбудовою, нарешті, над “стиранням граней” між селом і містом. Серед того люду і зріс Павло Бредюк, і в нього навчився щирості, совістливості, працелюбності.

І тому, коли я, розмовляючи у затишній майстерні з Павлом Федосійовичем, якось ненароком запитав не про найулюбленіші теми його творів, а про те, чи доводилося йому малювати щось із примусу, “на замовлення”, те, чого не хотілось робити (скільки ж таких прикладів маємо в історії вітчизняного образотворчого мистецтва попередніх десятиліть), художник відповів коротко: “Ніколи і нізащо”. Звичайно ж, була одноманітна, а тому набридлива й виснажлива праця у виробничих майстернях худфонду над найрізноманітнішим художньо-декоративним оформленням: від звичайних плакатів і транспарантів – до помпезних панно “возвеличувального” змісту. Тим часом, поринаючи у вільну годину в стихію справжньої творчості, він ніколи не лукавив із власною совістю, не спокушався на те, чим легко було завоювати собі популярність (звичайно ж, популярність скороминущу, яка невдовзі розвіювалась, як вранішній туман). Коли ви уважно

приглянетесь до Бредюкових полотен із простими сільськими пейзажами – хатинами і подвір'ями, ветхопам'ятними вітряками і потемнілими, осілими та похиленими клунями, старовинними, справді патріархальними ворітьми (“Старі ворота”, 1990 р.), навс над якими так любовно і дбайливо вимощено соломною чи околотом, то не зможете не запримітити одну істотну особливість: художник рідко зображує на своїх картинах людей, однак всюди гостро відчувається їх незрима присутність. І це не ілюзія: споруджені та обжиті людиною – вони дихають теплом її натруджених рук, випромінюють непозичену радість простого сільського буття, гармонійність його віковичного укладу, ту мудрість доброти і невибагливу красу, на яких уже стільки віків тримається наш світ.

В одного відомого українського поета є такі рядки:

*Я – в своєму помісті. Графині і графи –
Із відрами, босі – біжать по воду...
Чи був у нас хоч один літератор,
Який не гонив би курей з городу?*

Це риторичне запитання можна б перефразувати й стосовно українських художників, артистів, композиторів двадцятого століття, більшість з яких вийшла із села, котре і стало головною темою творчості Павла Бредюка. Із села Стольного Менського району він, вихрятий і дещо зухвалий, приїхав на навчання до Київського художньо-промислового училища та невдовзі й полишив його через невлаштованість побуту (нелегко було сільському хлопчині, батько якого не повернувся з війни, обживатися у метушливому столичному місті). Але мистецтво вабило його і кликало. Під час його самовільних “відлучок” у роки служби в армії командири так і не здогадалися бодай раз розшукати зухвальця у залах знаменитої Третяковської галереї, де він, мов зачарований, годинами простоював

перед творами видатних майстрів пензля. За кілька місяців до звільнення у запас обдарований юнак добився “спеціального дозволу” на вступ до Івановського художньо-педагогічного училища (військова частина, у котрій він проходив “строкову”, на той час була переміщена з Підмосков’я до Іваново).

Чотири роки навчання промайнули як один день. У поважних і авторитетних художників-педагогів І.Д. Калашникова, С.Г. Титова, І.М. Нефедова та інших навчався майстерності малюнка і живопису. Неабиякі успіхи Павло Бредюк мав з не менш захоплюючої для нього, “книжника”, дисципліни – історії і теорії образотворчого мистецтва. Викладачі не просто рекомендували, а навіть наполягали, щоб він продовжив навчання за цим фахом в Академії мистецтв. Але Павла чекали в рідному краї, куди він після кількох років роботи в Івановському драмтеатрі повертається, щоб тут розкритись і утвердитись як художник.

На ювілейній персональній виставці, що експонувалася з нагоди 60-річчя в Чернігівському художньому музеї, були досить повно представлені усі періоди творчості Павла Бредюка. І ранній, “івановський” (“Автопортрет”, “Взимку. Російське село”, “З вікна квартири”, “Старий будинок в м. Іваново”), і твори з кавказького циклу (кілька робіт “У Верхній Сванетії”, “Імеретинський пейзаж”, “У горах Грузії” та ін.), і неповторні пейзажі з природою та історичними пам’ятками Новгородщини, Владимира, Москви, Приволзького краю, українського Поділля. Але домінуючою в його пейзажній тематиці була і, певне, завжди залишатиметься мальовнича природа сіверянської землі. А ще натюрморти, що є одним з найулюбленіших жанрів майстра (їх на виставці, до речі, було представлено близько двадцяти). На останніх милували око найбуденніші предмети – фрукти, овочі і

плоди, бокасті глеки-баньки й казани, горнята, інший посуд та кухонне начиння і, звичайно ж, шмат українського сала. Вони такі реалістично правдиві, що хочеться простягнути руку, щоб пересвідчитись: чи й справді перед твоїм зором живі об'єкти (“Осінній натюрморт”, “Сільський натюрморт”, “Натюрморт з яєчнею”, “Натюрморт з салом” та ін.).

...У музеї завершувався робочий день, а в обох залах, де розгорнулась експозиція робіт Павла Бредюка, ще юрмилися відвідувачі. На моє глибоке переконання, більшість із них запам'ятала якщо не всі, то багато які з полотен цього талановитого майстра. Бо в них пульсує енергія життя, поєднана з найінтимнішими почуттями самозаглиблення і самопізнання людини. А для художника, звісно ж, це і є найвищою нагородою.

* * *

Через кілька років у виставковому залі Чернігівської організації Національної спілки художників України з успіхом пройшла ще одна персональна виставка Павла Федосійовича Бредюка. Як і урочисті хвилини відкриття, так і продовження розмови після нього, у дружньому колі митців і шанувальників творчості цього майстра, носили, треба сказати, цілком невимушений домашній характер. Здавалося, що це зібралась велика родина, де всі давно і добре знають одне одного. Така сила справжнього талановитого мистецтва, таке зацікавлене ставлення до нього і його автора з боку людей.

І все ж слова, мовлені на відкритті виставки, були для когось із присутніх не тільки підтвердженням власних вражень від нових полотен Павла Бредюка. Для значної частини вони були своєрідним відкриттям. Як і самі твори художника з оригінальним світобаченням, своїми, чисто “брєдюківськими” темами, їх неординарним рішенням. На цьому наголошували як голова осередку заслужений

художник України Олексій Какало, так і тодішній заступник начальника управління культури облдержадміністрації Іван Буренко (котрий, до речі, приємно порадував живописця, прочитавши присвячені йому поетичні рядки), а також заслужений художник України Анатолій Шкурко та художник і літератор Іван Ткач.

Здається, що барви Павла Бредюка замішані на свіжих росах, пахощах лугових квітів, трав, сіна і живиці, яка виступила на полінах соснових дров з його пейзажів. Може, тому, що художнику вдається створювати такі картини-враження, у яких, як підкреслюють мистецтвознавці, перший емоційний порив стає основою твору.

Ні, оці прості селянські садиби з подвір'ями, хатинами, клунями і хлівами, стоги сіна, вітряки – це, даруйте, не “околиця” нашого життя. Вони зігріті теплом рук такої ж простої трудової людини. І чи не тому саме їм і віддає перевагу майстер. Саме в них, як частину нашого буття, природи, вглядається зірке око художника. В його новому доробку чимало і натюрмортів – жанру, в якому досить легко виявляється надуманість, штучність композицій чи колористичних рішень недосвідчених художників. Але натюрморти Павла Федосійовича Бредюка – неповторні, вражають своєю цілісністю, оригінальними темами. Ось кілька варіантів його знаменитого “Натюрморта зі шматком сала”. На інших бачимо великодній стіл, кошики з волошками і горобиною. Вдивімося разом у зовсім недавно написаний “Північний натюрморт”: біля полицки на стіні висить старенька баклага, збоку – підкова, на передньому плані – два цв'яхи-вухналі, ківш і сплетена з лика сумка. Старовинні ужиткові речі і... підкова. Як символ вічної дороги життя, символ щастя-марева. Або візьмімо натюрморт “Вишні”: на простий домашній столик накинута скатертину, на якій

також ківш. Цей ківш наповнений переспілими вишнями, що аж пашать жаром. Як живі. Солодкий присмак ягоди – присмак життя.

Нова виставка Павла Бредюка різножанрова і цікава за тематикою. На ній було представлено твори з кримського циклу, карельського, пушкінських місць. Павло Бредюк перебуває не тільки у розквіті творчих сил. Він і за нинішніх непростих умов мало не щороку здійснює близькі і далекі мандри, без яких не уявляє себе як художника і людину. Як митця, який через пізнання світу досягає глибин власного пізнання.

Цей лет душі – високий і легкий

– Нашу розмову, Віталію Галійовичу, хотілося б розпочати із особистих вражень від перших знайомств з вашими творами. Пейзажі, які кілька років тому мені випало побачити на виставках, привертали увагу органічністю ритмомелодики ліній і барв, вишуканістю деталей, сконцентрованістю настрою на чомусь сокровенному, недовомленому. Так і здавалось, що стебельце очеретини якоїсь миті зашелестить, а з потоку світла чи сутінків – щойно злинув птах, і в повітрі ще чується шум його крил. Чомусь пригадався відомий факт із біографії знаменитого А. Куїнджі (кажуть, коли вперше репрезентувалася його “Ніч над Дніпром”, у заштореному залі, з боковою підсвіткою ламп, заморожені глядачі не могли відірватись від осяйного, мерехтливого нічного світила, перешіптувались: чи,

бува, не підмішав художник у фарби фосфору, малюючи місяць, що світився як живий? А дехто навіть зазірав за картину: чи там, бува, не сховано штучної “підсвітки”?).

Саме такою принадністю таїни, чарівної нерозгаданості приваблюють і ваші пейзажі в техніці пастелі. До речі, ця техніка для вас – випадковий вибір, данина моді (сьогодні вона робиться все популярнішою) чи найкраща можливість самовираження?

– Передусім про пастель. Це техніка надзвичайно широких можливостей і вона стала продовженням моєї любові до акварелі. Пастель, як і акварель, наділена тією ж “текучістю і м’якістю”, тому я так природно і перейшов від однієї до другої техніки. У Чернігові є група художників – Є. Кріп, В. Ємець, Є. Павлов, Т. Федоритенко та інші, котрі активно працюють у цій техніці. А згадаймо таких майстрів, як Е. Дега, О. Ренуар чи росіянин О. Шилов? Їх досвід теж для мене багато важив, а пастель стала свого часу своєрідним одкровенням.

– Отже, ви нічого в кольорові крейди не підмішуєте? А звідки ж ефект таїни?

– Таїни більше у самій душі художника, аніж в барвах чи техніці. Та й для простого шанувальника більше значення мають не різного роду технічні хитрощі, а тепло і життєва енергія, які випромінює твір.

– Ми знаємо вас, як чудового майстра оригінального мистецтва вітража. Звичайно, Чернігів не Париж, Відень, Краків чи навіть Львів. Та й у багатьох інших українських містах цю дивовижну окрасу не часто зустрінеш в інтер’єрах будівель. З вашими фрагментами вітражів знайомий по виставках. А, можливо, вони вже прикрашають і якісь будівлі у нашому місті?

– Так, і не одну. Маю на увазі не лише фрагментарні композиції в приватних фірмах, а насамперед вітражі у приміщеннях міськвиконкому, юридичного технікуму,

шахового клубу тощо. А загалом створив не один десяток їх для житлових інтер'єрів (передусім у Москві і Києві). Ці кольорові орнаментальні чи сюжетні композиції (у вікнах, дверях, перетинках у вигляді самостійних панно) створюють надзвичайно красиву гру кольорового світла і, звісно ж, неабияк прикрашають інтер'єр, впливають на його емоційну виразність, збагачують естетичне середовище.

– Тож чи не виходить, що ми зараз через газету робимо вам безкоштовну рекламу? Дивись, завтра від замовників відбою не буде.

– На ваш жарт відповім серйозно: це було б непогано. Сьогодні художники потребують всілякої підтримки. Адже вкладена у твори моїми колегами праця і вартість самих матеріалів – фарб, багета, полотна тощо – часто ледве самоокупаються.

– Де ви опанували мистецтвом вітража?

– У Харківському художньо-промисловому інституті, який закінчив більш як чверть століття, у чудового педагога, художника-монументаліста Олександра Проніна. Він давав нам не тільки безцінні практичні навички, а й привчав до свободи осмислення цієї техніки, всіляко заохочував творчий пошук, експеримент, навчав працювати в тісному контакті з архітектором (вітраж – не картина, і далеко не завжди може автономно існувати в інтер'єрі).

– Будучи корінним харків'янином, чому ви після інституту вибрали Чернігів?

– Після вузу я жив і працював тривалий час в Росії, а до Чернігова (з ним пов'язана своїм родом моя дружина) я приїхав 15 літ тому і одразу ж збагнув: це те місто, у якому мені давно хотілося жити, творити. Тут я знайшов для себе дивовижну атмосферу духовної чистоти, рівноваги, до яких давно прагнув. Місто з самобутніми культурними, історичними традиціями, місто-храм, переїхавши до якого, я наче б вдихнув іншого повітря –

свіжого, озонистого, цілющого. Тут у мене навіть в стосунках з людьми незрівнянно більше взаєморозуміння.

– Кілька літ тому ви, Віталію Галійовичу, очолювали обласну організацію художників. Як вдавалося поєднувати обов'язки голови з творчою працею?

– Це було й справді непросто – я весь час перебував у вирі господарських клопотів. Приміщення, інше майно, що належить творчій спілці, за нинішніх умов важко зберігати, використовувати. Вистачало й інших занудних, але невідкладних справ. Тож, самі розумієте, часу для творчості було обмаль. Але у відчай не впадав.

– У середовищі місцевих шанувальників останнім часом можна почути, що в чернігівських художників буцімто склалася своя школа. Чи відповідає це дійсності? Мені таке визначення здається дещо надуманим, штучним.

– А чому б і не прийняти його? Адже в кожному творчому осередку того чи того міста складаються свої неповторні традиції, певні естетичні закономірності при всій несхожості творчих манер митців. Вернімось до уже згадуваного факту: у Чернігові оформилась потужна самобутня школа майстрів пастелі (у ній працюють навіть такі чисті живописці, як Є. Кріп, В. Ємець, Є. Павлов, а також Т. Федоритенко, О. Крюков, Л. Койдан, інші).

– Чию творчість і чий доробок останніх років ви оцінюєте, як найвагоміші набутки в мистецькому осередку?

– Я не ділю художників на хороших, поганих. У кожного свої досягнення, свої прихильники. Особисто мені імпонує, як працюють все ті ж В. Ємець, Є. Кріп, Є. Павлов.

– Нинішня дійсність вкрай складна, суперечлива, строката. Але митців уже не заганяють в рамки одного художнього методу. Здавалося б, можна

тільки радити. Однак чи не помічаєте ви певної спільності деяких внутрішніх тенденцій культурного процесу попередніх десятиліть і нашого часу? Ті, хто вчора створював напівбутафорні твори на потребу дня, сьогодні експлуатують національну тематику, біблійні сюжети, створюють щось чисто кон'юнктурне на замовлення нових багатіїв.

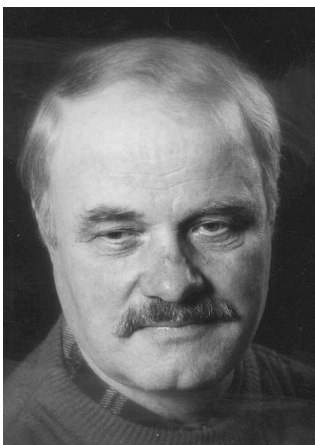
– Навіть коли художник виконує соціальне чи індивідуальне замовлення, але вкладає у твір душу, нічого поганого в цьому нема. Епоха висуває своїх майстрів, а вони відображають життя і дух цього часу у барвах, слові, мелодіях. Все залежить від рівня таланту і совісті митця. Яскраві творчі індивідуальності гостро відчують час, надто ж на крутих переломах епох, коли їм випадає нерідко переживати і трагедії, і високі злети духу.

– На завершення розмови давайте звернемося до вашого ювілею, який ви відзначатимете наступного року. Що б ви самі собі хотіли побажати в цей день?

– Я відчую себе щасливим тоді, коли досягаю стану духовної гармонії (і внутрішньої, і з усім світом). За такої умови мені і вдається створювати найкращі роботи. Отож до цього завжди й прагну, цього собі бажаю.

І на грішній цій землі – є рай благодатний

Кажуть, у живописі, як і в будь-якому іншому виді мистецтва, прикро повторюватися. Про того, хто топчеться на одному місці, повторюється у темах, образах, стилістичних засобах, здебільшого говорять як про невдачу або людину, яка свідомо підпорядковує свою творчість заробітчванству чи, збайдужівши, остаточно махнула на все рукою.

Олексій же Васильович, навпаки, упродовж тривалого часу (щоб не сказати всього періоду своєї творчості) залишається вірним багатьом органічно і самобутньо втіленим темам, численним образам, у яких вони розкриваються. Але, як не парадоксально, не повторюється. Ні ідейно, ні тематично, ні технічно.

Про це думалось, коли я напередодні ювілею завітав до майстерні художника і попросив познайомити мене з творами, яких раніше не бачив на виставках. Бо ж більш як 30-річний період праці має засвідчити у всій повноті розвиток і світогляду, і естетичних принципів, і творчої логіки автора.

Уже з перших хвилин спілкування був неабияк здивований, по-доброму вражений. Чим? Усе тією ж вірністю і послідовністю в художньому освоєнні найулюбленішого, найдорожчого, найбільш суцього на цій землі – образів людей праці, їх ратної звитяги в роки воєнного лихоліття, простого життя й побуту, в основі якого лежать віковічні традиції народної духовності, невибагливої, зате справдешньої краси. Кожний типаж – результат тривалих, щоб не сказати, багаторічних спостережень, порівнянь. Кожний живе своїм життям, відкриває нам свою душу, переживання, радощі і тривоги.

Скупуватий на слово, Олексій Васильович не коментував того, з чим знайомив гостя. Діставав із стелажів (на них, до речі, добрих кількесот робіт, не рахуючи численних етюдів) ту чи іншу картину. Звичайно ж, не в хронологічному порядку за роками створення. Скажімо, “Материнську пісню” (це полотно писалось протягом 1997-2001 рр.) показав раніше, ніж написану ще наприкінці 80-х “Спадщину”. Але неважко було збагнути, як вони органічно пов’язані, як задум нової багатофігурної композиції витікав із створеної більше десяти літ тому... Красиві, розпашілі від співу обличчя сільських жінок, вбраних у народні костюми. Вони вже немолоді, але як же молодо світяться очі, а від цього і постава кожної не скута, а легка, розпрямлена. Ніби уже до танцю готові. Тим часом, цей жіночий гурт співає за роботою – за прядками, що шурхотять, як і століття тому шурхотіли по сільських оселях довгими осінніми і зимовими вечорами. Скільки за

ними було переговорено і переспівано. І про власне життя-долю, і про все те, чим наш люд жив і живе.

Таким Олексій Какало зобразив фольклорний ансамбль рідного села Держанівки Носівського району – колектив, який свого часу очолювала його мама, Ганна Іванівна, – невсипуща трудівниця, обдарована вишивальниця, співуха. До речі, “Спадщина” експонувалась на художній виставці І Всесвітнього форуму українців, де була не просто помічена, а й високо відзначена.

Але повернемося до “Материнської пісні” – нового полотна, яке ще чекає на зустріч із шанувальниками. Те ж саме сільське жіноцтво, серед якого, у центрі, впізнаємо і маму художника. Так само обличчя кожної аж проміниться від задушевного співу. Біля крайньої, наймолодшої (простоволосої) – уже зовсім літня, мабуть, не один раз бабуся, з відкинутою рукою – немовби жестикулює у тон своїм почуттям і пісні... На залитому сонцем столі – букет літніх квітів, пляшчина вина і келишки, простяцька сільська їжа. Але жінки забули про застілля: їх душі і серця живуть співом про найзаповітніше, найсвятіше. І так природно підкреслюють, а точніше, увиразнюють їх образи, надаючи їм додаткового смислу і змісту, буйне листя і плоди похиленої край столу яблуні. Розглядаючи обидві картини поряд, ловиш себе на думці: доки звучить цей спів, доти і не перестане квітувати-плодоносити сад, ткатися нитка життя. І віриться, що й на цій землі грішній є рай благодатний.

До речі, незаперечно, що в першу чергу мамин талант ще в дитинстві Олексія мав вплив на його творчі інтереси. Бувало, не знайдеться під рукою олівця, то хлопчак і сажею на комині щось порозмальовує. Бо ж не раз бачив, як мати сама собі замальовки готувала для

майбутніх вишивок.

Школа, залізничне училище, служба в армії і, нарешті, – Київський художній інститут, авторитетні викладачі і майстри пензля – Пузирьков, Трохименко, Басанець, Тихий та інші. Скромний юнак, який самотужки опанував ази рисунку й живопису, не загубився і не розгубився серед ровесників – обдарованих, а часом і претензійно зухвалих у своїх дерзновенних пошуках. Дружні взаємини із дещо старшим земляком Володею Ємцем, а також Леонідом Сотником, Вірою і Сергієм Репками (нині – це титуловані художники) допомагали творити упевненіше, наполегливіше. До Чернігова Олексій Какало прибув не сам, а з дружиною – випускницею столичного інституту театрального мистецтва Вірою Ткаченко. Через пару літ творчі здобутки чи прорахунки цієї пари молодих митців уже оцінював своїм “дзвінким голосочком” ще один член їхньої родини – донечка Наталка. Побільшало клопотів, відповідальності. Сімейні турботи, досить одноманітна праця в художньому комбінаті, громадські обов’язки (протягом десяти літ очолював художню раду), самі розумієте, не завжди додавали натхнення. Та тим і цікаве життя. І вирішальними за складних обставин стають наполегливість, висока працездатність Олексія. А найкращими арбітром і порадиником – власне сумління і життя. Життя, від якого у щедрому доробку художника немає відірваного жодного образу. Навіть найбільш романтичні і піднесені або ті, що прийшли з пам’яті старших поколінь – “На дорогах війни”, “Край рідного згарища”, “Проліски”. На останній бачимо дві дівчини-медсестри у військовому. Вони збирають на околиці лісу перші тендітні квіти весни. Все ніби тоне в голубому мареві. Перед цією картиною щемно бринить душа не тільки у тих, хто сам звідав воєнне лихоліття,

пориваючись душею із його пекла до невмирущої краси життя.

Були численні колективні виставки різного рівня – місцеві, всеукраїнські, міжнародні. Були творчі поїздки по Україні, колишньому Союзу, за кордон. Були пленери у Білорусі, на батьківщині відомих майстрів пензля братнього народу. Успішна участь у них, добрі відгуки і відзнаки завжди служили хорошим стимулом до роботи. З'являлися нові тематичні композиції, портрети, пейзажі і натюрморти, твори інших жанрів. Особливо ж запам'яталися поїздки по півночі Росії (побував і на Соловках, де покоїться прах багатьох українців) та по країнах Середземномор'я. За привезеними звідти етюдами і донині створює оригінальні полотна.

...На одній із стін майстерні Олексія Какала поряд із колодочкою твердішого від металу самшиту – стара підкова. Та, яка, говорять, є атрибутом щастя. Хочеться вірити у це. Надто ж напередодні нових виставок майстра, якому нещодавно присвоєно звання заслуженого художника України. Майстра, котрому як голові місцевого осередку спілки художників і як самобутньому митцеві доводиться немало докладати зусиль до того, щоб на Чернігівщині відроджувались культура і духовність. І віриться, що ніколи не вкриє іржа байдужості оту дзвінку підкову на стіні.

* * *

Щедрими плодами радують щоосені Олексія Какала яблуні в його домашньому саду. Тягнуться у сонячну і зоряну височінь зміцнілі крони дерев, виплуканих ним разом з дружиною Вірою на батьківській садибі у селі Держанівці під Носівкою. І радіє душа ваговитим зрілим плодам. Та ще рясніші і ваговитіші плоди в іншому саду господаря – у творчому.

Це яскраво і переконливо засвідчила персональна виставка Олексія Какала, присвячена його 60-річчю від дня народження, що експонувалася у Чернігівському художньому музеї.

Ювілейна виставка була особлива в кількох відношеннях. По-перше, за своїм розмахом: у трьох залах було розгорнуто експозицію майже з півтори сотні робіт. По-друге, за логікою композиції: довільна хронологічна подача надавала можливість оцінювати роботи не лише під традиційним кутом. А ще ж впадала в очі багатожанровість, а також смілива спроба представити твори більш як за 30-річний період. Цим, скажемо, може похвалитися далеко не кожен художник з його покоління.

Не будемо квапитися ділити творчість Олексія Какала на періоди. Так само, як і не поспішатимемо співставляти написане ним на початку 70-х років із пізнішими полотнами. Не тому, що це потребувало б надто скрупульозного аналізу, а тому, що в своїй основі митець не змінився. Він залишився вірним тим одвічним законам краси і любові, які проявляються в кращих традиціях реалістичного мистецтва. Це відзначали під час відкриття виставки вдумливі мистецтвознавці – Тетяна Гаснашанська, Віктор Величко, Світлана Гаврилова. На цьому світобаченні майстра акцентував увагу і його старший колега заслужений художник України Анатолій Шкурко та інші учасники вернісажу.

Звичайно ж, за добрих три десятки літ по завершенні столичного художнього інституту Олексій Васильович зріс і як майстер, і як громадянин, що дбає про формування естетичного середовища рідного міста і краю, опікується проблемами місцевого осередку художників. І свідчить про це не тільки високе звання заслуженого художника України, яким його увінчано за півроку до ювілею. Не це найголовніше, а те, що він продовжував і

продовжує творити мистецькі речі, які невіддільні від нашого життя. З нього ж він черпає і теми та образи. А вже вони, в свою чергу, в результаті глибоко художнього, а не поверхового розкриття створюють справжнісіньке свято душі, почуттів, думок, а коли хочете, то і високі ідеали. І в цьому нема перебільшення, фальшивого пафосу. Бо все чисте, світле, високе одвіку зріє і народжується в оболонці простого і буденного.

Звернімось до тих полотен (“Проліски” (1973), “На конвеєрі” (1978), “Розвідники підземних надр” (1984), “Спадщина” (1987), “Перуть білизну” (1991), “Материнська пісня” (2001), що стали до певної міри етапними у творчості майстра. У них, окрім характеристик, окрім більш чи менш яскраво вираженого психологізму, передано ще й загальні типові ознаки середовища, суспільної групи, часу (епохи). Така типізація, безумовно ж, збагачує образи, надає темам глибшого, вважайте, історичного звучання.

Окремої розмови заслуговують пейзажі і портрети митця. Ці жанри для нього, на мою думку, провідні, а отже, і по них можна “прочитати” етапи зростання майстерності, уміння в незначному розкривати масштабне, відтворюючи погляд, обличчя, загальну поставу портретованого, змушувати глядача ніби на самого себе поглянути збоку, зазирнути у глибини власної душі. Такими, зокрема, сприймаються “Портрет Андрія Мордовця” (1995), “Художник Федір Кравчук” (1996), “Артистка балету Ольга Шпаківська” (1998), “Моя дружина” (2002) та інші полотна цього жанру, у яких враження ясності, гармонії, природної безпосередності підсилюються здебільшого глибоко вираженими колористичними рішеннями, рідше – наявністю тих чи інших аксесуарів.

Особливе місце у пейзажах Олексія Какала посідають і “милі слов’янському серцю” рідні краєвиди, і незвичні, навіть екзотичні види тих далеких країв, у яких художнику випало побувати з етюдником. Це і білоруський та північно-російський цикли, і середземноморські пейзажі. А ось перед нами багатофігурна композиція “Фієста” (1992). Жінки і чоловіки у яскравому національному вбранні, з розпашілими обличчями передають всю повноту магічної краси динамічного народного танцю. Пластика жестів, граціозність фігур настільки виразні, що створюється ілюзія власної присутності на цьому святковому дійстві.

І все ж найдорожче і найближче серцю ми бачимо в чернігівських пейзажах. Затримайтесь на мить-другу перед “Перекинутими човнами” (1991), “Надвечір’ям” (1996) чи картиною “Весна іде” (1991) – і вас огорне прохолода такої знайомої і неповторної поліської зими, дихне прямо в душу запах березневого сніготалу і землі, заколише лагідними сутінками Лісковиця. Вглядаєшся у це барвисте диво, рідні краєвиди, знайомі образи, оцінюєш розмаїття способів вираження і думаєш: тричі правий той, хто зауважив, що реалізм – це не вчорашній день, а одвічна совість мистецтва.

Це переконливо доводить і наш талановитий земляк.

Одвіку очі – дзеркало душі

У дивовижній точності цього спостереження більшості з нас не раз доводилося переконуватись. І стосується воно не тільки сприйняття живого погляду людини, намагання вгадати у ньому її характер, а й мистецьких творів, що зберегли для нас в образах портретованих справжнє багатство відкритих і загадкових, зрозумілих і нерозгаданих людських душ та сердець.

Над цим мимоволі замислюєшся, знайомлячись із творами чернігівського художника Федора Кравчука, чергова персональна виставка якого, експонована у виставочному залі обласної організації СХУ, привернула увагу не тільки шанувальників і колег. Зрештою, повз жоден із представлених на ній портретів не пройдеши мимо. І зупинять нас не лише очі, з яких можна немало дізнатися про внутрішній стан, ті чи інші риси і якості зображеної натури. Так, у поглядах зафіксовано найсокровенніше. Але промовляють за себе й інші деталі – та чи інша невимушена поза, осанка, поворот голови, руки, одяг і

навіть тло, на якому зображується портретований. Як, скажімо, присмеркове вікно у роботі “Оксана. Вечір” (1992), що так органічно підкреслює солодку втому дитячих очей і напівопущених, уже налитих теплою дрімотою повік, усю обм’яклу в кріслі дитячу фігурку, а також вносить тонке співзвуччя нових відтінків у кольори відсвіту, що падає на червонястий светерок зсередини кімнати, на барвисту накидку на кріслі, інші предмети. А хіба не несуть досить змістовних, навіть символічних навантажень напіврозмиті образи святих на іконі край чола молодій вродливої жінки (“Українка”, 1996) чи силует архангела (“Автопортрет”, 1993)? Коли розглядаєш портрети брата художника (1994), артистів Валентини Гаркуші (1992), Володимира Банюка (1995) та Любові Веселової (1993), переконаєшся, що в талановитих творах пензля може немало виявитися потаємних думок і почуттів зображуваних людей, тонких порухів їх душ (не випадково вважають, що іноді у вдалому портреті людина може бути більше схожою на себе, аніж у житті). Зрештою, в трьох останніх образах – як у виструнчених, так і в розслаблених позах, поглядах, інших елементах, чітко проступає глибоко прихована емоційна напруга, експресивність характерів митців. Загадковість і таємничість людської індивідуальності, переконаний Федір Кравчук, не обов’язково розкривати з допомогою темних, згущених (містичних) кольорів, відповідного інтер’єру і атрибутики. Цього можна досить успішно досягти і з допомогою інших ефектних засобів, як це ми бачимо у композиційному рішенні портрета режисера Геннадія Касьянова (1993) чи колористичному “Дівчини в бірюзовому” (1998). У силуеті фігури з першого – своєрідна метафора образу митця, схильного до несподіваних експериментів, неситимого вічного пошуку, а в другому – світла й чиста глибінь і таїна загадкового характеру (так і напрошується порівняння цієї незнайомки із лісовим озером, що відлякує і водночас приваблює прохолодою, чистотою, чарівністю виразу).

Портрети артистів пензля Федора Кравчука досить цінні ще й тим, що кращі із них разом з портретами майстрів сцени, слова, інших діячів культури і науки таких художників, як Володимир Ємець, Анатолій Шкурко, складуть справжню галерею не “фотографічних”, а художньо осмислених образів сучасних представників вітчизняної культури і мистецтва. Про це, до речі, мова йшла ще під час попередньої персональної виставки Федора Кравчука, що експонувалася у Молодіжному театрі.

Представив наш талановитий земляк на своїй новій виставці і цікаві в різних відношеннях полотна інших жанрів, зокрема, пейзажі та натюрморти. Як давні, так і написані в останні роки, вони засвідчують його успішний пошук, певну етапність у розширенні тематики, збагаченні палітри. Тому не як чергові варіації треба сприймати відомі по раніших роботах види чернігівського Валу і Болдиної гори, а скоріше, як результат нового художнього бачення і самобутнього трактування цих місць, що дихають живою історією, поетичною красою. Порівняймо пейзажі “Ранок. Вал” (1997), “Весна. Вал” (1996) і “Осінній ранок. Вал” (1996) чи, скажімо, “Зимовий пейзаж” (1998) та “Осінній пейзаж” (1998) із відтвореною на обох Іллінською церквою. Одні й ті ж самі мальовничі закутки рідного міста, але зовсім різні гами барв і настрою. Стільки ж спільного й водночас несхожого, неповторного в інших тематично і композиційно близьких пейзажах та натюрмортах. Здавалося б, ті ж самі об’єкти і предмети довколишнього світу, але, побачені під іншим кутом, зображені в іншому колористичному рішенні, вони набувають цілком нового змісту і звучання, розкривають як безмежжя краси, так і невичерпність художнього бачення. Це, певне, і було найголовнішим враженням, яке виносили з нової виставки Федора Кравчука небайдужі до його творчості шанувальники мистецтва.

* * *

Є особливий настрій і зачарування у вернісажів, що влаштовуються восени. Бо, як не дивно, саме цієї пори природа постає перед очима тих, хто сприймає її близько до серця, як яскравий неповторний вернісаж, де бенкетують найтонші нюанси барв з таким же ароматом прощального осіннього настрою.

І багатьом з тих, хто завітав на вернісаж ювілейної виставки відомого майстра пензля Федора Кравчука, очевидно, важко було позбутися враження, що сама природа забуяла в стінах виставкового залу чернігівського осередку художників. Це дивовижне відчуття можна порівняти хіба що зі сном наяву.

А втім, є відповідний стан душі, коли ілюзія стає (хай не постійно, а лише на якусь мить) своєрідним продовженням реальних переживань, реального сприйняття довколишнього світу. Саме цей стан нерідко і викликають живописні полотна Федора Кравчука. Виконані переважно в манері реалістичній, вони спонукають при тривалому знайомстві немовби “зазирнути” за зовнішнє зображення, поринути в стан медитації.

Таким, на мою думку, став, зокрема, “Портрет заслуженого журналіста України Володимира Сапона” (2003). Зовні простий інтер’єр сільського батьківського дому, розслаблена фігура й опущені руки чоловіка середніх літ, що сидить за столом, на якому букет квітів... Але замислене обличчя світиться зсередини важкоприхованою напругою і тривогою. А в глибині очей вловлюється навіть зачаєний біль. Це що: невідступність пережитого, яка не полишає людину і на самоті, чи, може, переживання, пов’язані з іншими обставинами життя? Відповісти на це, зрозуміло ж, непросто, але в усьому вигляді

портретованого бачимо людину непростой долі, в характері якої так органічно поєдналися творче начало, громадянська позиція, почуття відповідальності, здатність до співпереживання, звичайна людська доброта, м'якість і ліризм характеру. Далекі будівлі, що припишкли за сонячним вікном його батьківської оселі, такі ж рідні і зрозумілі цьому чоловіку, як і дім отчий. Бо це ж вони і є одним з архетипів ідеї одвічної закоріненості роду у свою, а не чужу землю, в її історію, природу, культуру.

Художні особливості згаданого портрета, певне, і дали підставу такому вдумливому мистецтвознавцю, професору Чернігівського педуніверситету, яким є Володимир Личковах, прийти до висновку, що Федором Кравчуком “навіть традиційні теми архітектурного пейзажу, ...натюрморту, ...портрета вирішуються полісемантично, тобто з певним сенсом і значенням у контексті історичних, естетичних і психологічних реалій”.

Під таким же кутом зору можна розглядати і ряд інших талановитих портретних робіт Федора Кравчука, представлених як на нинішній, так і на попередніх виставках. До речі, у Чернігові є й інші майстри пензля, що активно працюють у цьому жанрі, але, на жаль, не кожен з них відчуває себе так упевнено в проблемах композиції, як Федір Кравчук. І тоді починається домислювання (дофантазовування), котре позбавляє портретні зображення тієї глибокої психологічності, якою відзначаються портрети художника. Візьмемо для прикладу груповий портрет “Майбутні вчителі. Після вистави” (2003). Непросто було вибудувати такий композиційно цілісний ансамбль образів. Тут уже вивірена кожна деталь, у яких важливо не розгубитися, не дати їм поглинути ціле (жести, пози, вирази облич, динаміка стриманих рухів і т.п.). Цими ж якостями відзначаються і портрети “Бібліотекарка Оля” (2002), “Сонечко. Катюша” (2003), “Оленка з Седнева”

(2001), “Студентка” (1999), “Мрія” (2000) та інші (в тому числі і роботи, які ми бачили на попередніх виставках). Магію жіночої краси і вічну нерозгаданість жіночої душі передає образ юнки на портреті “У майстерні” (2000). Поправляючи вінок кіс, портретована завмерла перед дзеркалом у тій граціозній позі, яку швидше сприймеш як очікування на прихід (художника? глядача?), аніж як почуття стурбованості, занепокоєності. Цей же стан прочитується і в надивовиж красивих принадливих очах юнки.

Воістину так, портрет з-під пензля талановитого майстра - це завжди двоїстий образ: образ моделі і образ самого художника (Емміль Бурде). І мав рацію мистецтвознавець Віктор Величко, котрий під час вернісажу зауважив, що “постійне спілкування з дітьми і молоддю допомагає не тільки всебічно вивчати їх характери, а й глибше пізнавати самого себе” (Федір Кравчук тривалий час викладав і продовжує викладати образотворче мистецтво у різних навчальних закладах).

Про жанрові “взаємоперетини” у творчості Федора Кравчука уже говорили авторитетні мистецтвознавці, а тому не зосереджуватимемо на них увагу. Зазначимо тільки, що тематична палітра пейзажів і натюрмортів майстра, їх композиційна і колористична вишуканість з роками стали розмаїтішими. Відчуваєш дихання природи як перед чернігівськими і седнівськими краєвидами (перші здебільшого з елементами архітектурних пейзажів), так і в білоруських та кримських мотивах. А ще у багатьох з них вловлюєш дихання часу, як, скажімо, у “Зимовому дні” (1998), де сріблястий, підсвічений рожево-блакитними переливами іній обіймає куполи величавих храмів на Валі і нагадує чимось отой серпанок часу, у якому не розтанула минувшина, а водночас присутне і сучасне (образи дітей і дорослих, що гуляють в парку). І подумається не одному

глядачеві перед цим полотном про те сучасне, яке, за мудрим спостереженням, завжди знаходиться на шляху між минулим і майбутнім. А це вже і філософічне сприйняття часу, і ненав'язливий вияв патріотизму.

Ювілейна виставка Федора Кравчука засвідчила як його творче зростання, так і вірність власним мистецьким принципам.

Кажуть, у кожного серйозного митця має бути сильний і самобутній характер. Цей неповторний характер у Федора Кравчука тісним вузлом пов'язаний з його життєвою біографією, допомагає йому з високою вимогливістю ставитися до своєї праці, засвічувати у людських серцях красу і любов.

Краса, мудрість, гідність

Творчий процес для істинного митця – це не тільки натхнення, захоплююча праця, а й одвічне, сповнене святощів таїнство. Бо ж у цьому процесі відбувається як різнопланове самовираження індивідуума, так і невтоленне пізнання світу, історії, життя й душі рідного народу, а через них і власне самопізнання. І як результат – мистецьке відкриття й водночас ні з чим незрівнянне самовідкриття неповторної особистості.

Чернігівський художник Євген Кріп із тих, про кого можна сказати: і він вибрав мистецтво, і мистецтво вибрало його. Різнопланову і багатожанрову творчість цього талановитого живописця і графіка добре знають і цінують не лише в нашому краї, який окрилив його на самобутні пошуки і де відбувалось його стрімке творче зростання, а й далеко за його межами. Прагнення до новизни світобачення, висока техніка, філософічне трактування обраних тем у творах цілком реалістичного, романтичного й авангардистського характеру привертала і привертають увагу найкомпетентніших мистецтвознавців і найвибагливіших шанувальників на міжнародних,

колишніх всесоюзних, всеукраїнських, обласних і, насамперед, персональних виставках майстра пензля, які щоразу ставали помітним явищем культурного життя Чернігова й інших міст, де влаштовувались і мали великий успіх. Найкращі з них поповнили зібрання музеїв та картинних галерей України і держав близького та далекого зарубіжжя, приватних колекцій численних шанувальників.

Не випадково художника із загостреним почуттям творчої і громадянської совісті свого часу обласне відділення Фонду культури України визнало “Людиною року”.

Портрет митця такого особливого складу обдаровання буде неповним, якщо не завважити, що він любить і чудово знає національну й світову культуру, широко ерудований не лише в питаннях образотворчого мистецтва, а й науки, літератури, історії і, що найголовніше, відзначається активною небайдужістю до того, що діялось в колишньому суспільстві і що відбувається нині в нашій молодій державі, яка має в його особі справжнього патріота.

Тож зрозуміло, чому напередодні однієї з чергових річниць незалежності України я звернувся до цього майстра пензля з проханням відповісти на кілька запитань.

– Перше запитання, Євгене, вкрай тривіальне: спробуй пригадати, як ти зустрів і сприйняв проголошення Акту про незалежність України? Які почуття і думки викликало це повідомлення?

– Таке вкарбовується в пам’ять навічно. Це було на Дніпрі, де я відпочивав разом із друзями-художниками Альошею Потапенком і Миколою Небилицею... Проголошення Акту викликало справжнісіньку бурю почуттів: нарешті Україна стала незалежною!

А крім чистого почуття радості, було в перші хвилини і дні немало тривоги, сумнівів, сум’яття. Передусім

щодо того, як буде сприйнято Акт незалежності всім народом.

– Даруй, Євгене, а як же тоді розцінювати результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня, що приголомшили буквально весь світ?

– На моє глибоке переконання, для багатьох вибір незалежної держави став просто життєвим вибором. Тут уже спрацювали і суто буттєва свідомість, й інстинкт самозбереження, бажання уникнути потрясінь, громадянської війни. Але не скидаю з рахунку й пориву до свободи, прагнення мати власну державу, що й стало вирішальним, а референдум – воістину історичним.

– Ну, то й що нам дала незалежність? Як оцінюєш роботу по розбудові держави, її утвердженню?

– Однозначно на це не відповісти. Тут не варто судити лиш за принципом: а що мені особисто дала незалежність? За минулі роки, що стали періодом напруженого й справді титанічного державотворення, і зроблено чимало, і не менше можливостей втрачено. Треба нарешті збагнути: після розвалу імперії, з-під уламків якої так тяжко виборсуємось, одразу райських кущів не буде. Панує багато зневіри, розчарування, апатії, навіть відчаю. Але що ж ми будемо за народ, коли не пересилимо економічного лихоліття, соціального і національного розброду, справді грандіозної для багатьох світоглядної кризи? Причину цих труднощів і негараздів пояснив ще наш земляк Олександр Довженко у своєму щоденнику: “Український народ ніколи не мав своєї держави, в нього відсутнє почуття державного інстинкту, ось чому серед нашого народу так багато перевертнів і зрадників”. Отож борімось за відновлення в собі державного інстинкту, що, здається, ми всі вже почали усвідомлювати. І можу сказати впевнено: після двох невдалих спроб (1648 – 54 рр. і 1917 – 22 рр.) Україна таки пододала з третьої спроби високий бар’єр. Дай же Боже нам гідно продовжити розпочате! Ми маємо працелюбний народ, багату землю, конституційну

державу. Будьмо гідні її. Любімо її – “і вічні ми будемо з нею”.

– **Сьогодні наша культура, наука, освіта опинились у вкрай важкому становищі. Чи не вбачаєш ти розходження між проголошеною ідеєю духовного відродження і її практичним втіленням, коли духовність все частіше залежить від комерційного диктату?**

– Власне кажучи, не бачу ні “диктату”, ні розходження між цією ідеєю і її втіленням на державному рівні, тому що на даному етапі ми, на жаль, виявились непотрібними ні тим, ні іншим. У першому випадку це пояснюється тим, що “плебсу” з грошима ніколи не було діла до справжньої культури загалом і національної зокрема (принцип “плебсу” – “сделайте мне красиво”, а естетичні вподобання – звичайнісінький кіч). А в другому випадку це пояснюється пануванням все того ж залишкового принципу в підході до культури. У Чернігові, подекуди, у деякого визріває намір передати приміщення художнього музею комерційним структурам, тобто готується ліквідація останнього духовного осередку митців. Як кажуть, далі їхати нікуди. І все ж певне сприяння і допомогу від влади ми відчуваємо, хоча це здійснюється, за моїми спостереженнями, не стільки її структурами, скільки на особистому рівні людьми, що вболівають за мистецтво, люблять його.

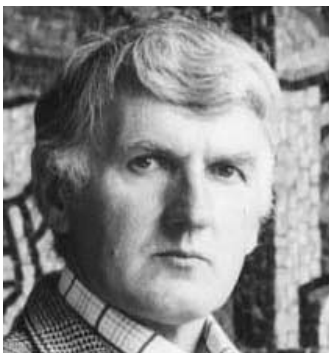
– **У передмові до свого філософського роману “Портрет Доріана Грея” Оскар Уайльд зазначив: “Не приписуйте художнику нездорових тенденцій: йому дозволено зображувати все”. Чи не здається тобі, що за нинішніх ринкових умов багато хто з митців, відчувши свободу і водночас борючись за виживання, дещо поступається своїми принципами, опускає мистецтво з висоти до рівня ширвжитку, ерзацу?**

– Я гадаю, що в цій сентенції більше полемічного запалу, аніж реального життя. Це учорашня ідеологічна

система обмежень – багато в чім сковувала художника, “зашорювала” його світобачення. Але зваж, що абсолютної свободи в художника не було ніколи. Творчий процес – це передусім проблема особистого вибору, шлях способу сприйняття, а отже, певних обмежень і свідомих рамок, які ти обираєш хоча б і на рівні того ж “внутрішнього цензора”. Проте, як кажуть, хто вважає, що ковбаса важливіша за свободу, той в результаті не отримує ні ковбаси, ні свободи. Я не думаю, що “краса врятує світ”, скоріше, його врятує любов. А це значить, що й утвердження держави – є нашим утвердженням любові до неї.

Для створення нормального (здорового!) ринку тільки духовний розвиток і може стати надійним підмурком. Україна переживала на перших порах – хай це нікого не шокує – бурхливий процес національного ренесансу. Я вірю у відродження такої системи цінностей, яка забезпечить виживання народу і його духовне здоров’я, бо творча, працьовита і мудра людина віками вважається етичним взірцем українця. По-європейському окультурити ринок спроможна тільки система висококультурних цінностей. Отож, згодься, для піднесення добробуту українського народу нам потрібна справжня культура, яка разом з національною свідомістю і гідністю, переконаний, забезпечить і високоетичну поведінку кожної людини – підприємця й інтелігента, комерсанта і простого робітника. Пам’ятаймо, що глибинна природа української культури (і всієї культури загалом) завжди несла і нестиме в собі перетворююче божественне начало, здатне робити людей добрими і красивими.

“Все створене ним пройшло крізь його душу”

Так відгукнувся народний художник України Володимир Ємець про творчість свого колеги Віктора Магдаченка під час відкриття його ювілейної виставки з нагоди 60-річчя від дня народження.

Беззастережна щирість, простота і відвертість, безпосередність, якою люди можуть бути наділені лише від природи. Кожен, хто добре знайомий не тільки з творчістю Віктора Івановича Магдаченка, а й особисто з ним, не може не завважити ці риси його характеру і людської вдачі. Це рідкісні, як для нашого часу, якості. І вони, звісно ж, наклали відбиток на його твори, поведінку, все життя.

А воно, треба сказати, було і залишається непростим. Народився він у той час, коли, як і всім, довелося не раз причащатися з гіркої чаші воєнного і повоєнного буття. Школа, перші трудові університети, навчання в Одеському художньому училищі. Хоч і любив народну творчість, але весь час залишатись у рамках ужитково-прикладного мистецтва юнакові не хотілось. Затісними вони були для його розлогої творчої натури. Тож вступив невдовзі до Харківського художньо-промислового

інституту на факультет монументально-декоративного живопису. Опановував секретами майстерності, плекав самобутній хист під наставництвом таких вдумливих і мудрих педагогів та митців, як Борис Косарев і Віктор Гонтарев, В'ячеслав Шаламов і Євген Биков, Олександр Чернов і Євген Мартинець. З їх благословення і простелився шлях Віктора Магдаченка у мистецтво. Бо не тільки необхідної техніки навчали ці майстри, а й поетичного мислення, індивідуального сприйняття світу, творчого пошуку.

Студентом, найчастіше літньої пори, попоїздив досхочу як по Україні, так і по віддалених краях. Скажімо, поманили його 1970 року далекі Новгородщина та Псковщина – овіяні минувшиною, багаті на давні архітектурні перлини, – і привіз він звідтіля кілька десятків живописних робіт, переважно в жанрі пейзажу. Одну з них – “Псковський кремль” – художник хотів включити до своєї недавньої виставки, на якій із полотен студентського періоду представлено лише “Натюрморт із горщиком” (1974).

Не раз Віктору Івановичу згадається та давня подорож під час поїздки по історичній Чернігівщині, творчої роботи у Новгороді-Сіверському, Седневі, з яких завжди повертатиметься з новими пейзажами, ескізами майбутніх творів.

Ось так, із студентських літ, назавжди були обрані монументалістика і станковий живопис, які і визначили творчу долю цього скромного і працьовитого митця. Не один об'єкт прикрасили його розписи, мозаїки. Інтер'єри приміщень виробничого об'єднання “Хімволокно”, шкіл і установ обласного центру, які увінчали монументальні твори Віктора Магдаченка, – яскравий приклад формування такого естетичного середовища, у якому органічно поєднуються духовне і матеріальне.

До речі, на ювілейній виставці художника були представлені фоторепродукції майже десяти його розписів і мозаїк. Ось перед нами “Свято врожаю” (1986), “Козак Мамай” (1991), “Калина” (1993), “Художник і природа” (1998). Вони захоплюють не лише розкішною гамою кольорів, а й образами людей, народно-поетичною символікою. “Чим довше я вдивляюсь у цю композицію, тим більше вона мені подобається”, – сказав якимось про розпис “Козацький марш” (1989) титулований метр української монументалістики з Києва Іван Литовченко. Його високу оцінку, гадаємо, розділить кожен, перед ким постане у всій своїй самотній красі фрескове диво Віктора Магдаченка.

Душею і серцем сприймаються пейзажі та натюрморти художника. Природу він не тільки тонко розуміє, а й трактує глибоко і своєрідно. Перед картиною “Наближення грози” (2001) непереборно відчуваєш подих стихії, що одвіку бентежить і тривожить людину своєю нестримністю, свавіллям, а водночас і приваблює озоновим духом очищення, яке настає після такого “бенкетування”. У багатьох весняних і літніх, осінніх і зимових пейзажах вона, ця природа, як і сама людина, радіє, журиться, манить таїною, величчю, вмиротвореністю, первісною красою. “Десна” (1997), “Новгород-Сіверський” (1997), “Весна в Седневі” (1978) та інші полотна навіть без відповідного етикетажу нагадають багатьом із нас конкретні мальовничі краєвиди Чернігівщини... А це вже благодатна полтавська земля передвечірньої пори (пейзаж так і називається “Надвечір’я” (1997)). В золотому мареві літнього вечора – хлібне поле, хатина під зеленою свічею гінкої української тополі, височенький стіжок сіна і жінка, що несе від криниці-журавля на коромислі двоє відер води. Поринаючи у цей золотистий серпанок, купаючись у ньому, вдихаючи пахощі хлібного привілля, запитуєш у себе: що це – реальність чи міраж? А може, прекрасне

видіння, навіяне такими ж прекрасними народними піснями, у яких здавна кохається художник?

Ось як розмірковує про натюрморти Віктора Магдаченка відомий мистецтвознавець Т. Вергуленко: “Гвоздики”, ніби скалки сонця, розквітли на полотні. Художнику, зазначає вона, ці квіти нагадують дитинство, коли їх безліч буяло біля його рідної оселі. Вони увібрали в себе енергію сонця, ту дивовижну красу, що так неповторно розквітла на полотні. По місцевому, згадує Віктор Іванович, люди їх називають “повняками”.

Митець вивчає кожну квітку не тільки за формою, а і її особливостями неодмінно цікавиться: коли потрібно посадити, щоб цвітіння тривало аж до морозів. Він і художник, і достеменний квітникар.

У згаданому вище натюрморті майстру вдалося відтворити промінь сонця на розквітлих бутонах і завдяки цьому краще передати ефект об’ємності. Так, скажімо, як і в “Натюрморті осінньому”: крізь шибу вікна, вкритого вологими краплинами, проглядає осіння далина, а на передньому плані – фрукти, за ними – овочі. Скло виблискує перлистими краплинами води, прохолоду яких глядач немовби відчуває на дотик. Майстерна передача фактури скла і води надає кращої об’ємності зображеним на натюрморті предметам. Пильніше вдивляючись у цю роботу на самоті, можеш відчутти тиху мелодію осіннього блюзу. Дощ сипле і хлюпотить, і пливе з ним осінній збляклий лист. Майстер не відтворює контрастів, не випускає тіней, а чітко й виразно передає обриси зображених плодів, а з ними і глибокий настрій осінньої днини. У роботі панує гама теплих охристих тонів.

Віктор Магдаченко не просто малює квіти, а ретельно добирає кожну стеблинку для своїх натюрмортів. Це переконливо засвідчує його полотно “Полюві квіти”, де

відчувається і бездоганно переданий колір, і оригінально вибрана, а точніше буде сказати, вишукана композиція. Ми ніби бачимо квіти трохи згори. Любовно відтворені волоті пухнастої трави, бордові мітелки “щирю” утаємничують центральну частину картини, передають активну насиченість кольору, концентрують нашу увагу лише на них.

До свого ювілею Віктор Магдаченко прийшов із вагомим творчим доробком, що відзначали на відкритті його чергової виставки у Чернігові як колеги по осередку художників, так і мистецтвознавці. І віриться, що попереду в нього немало мистецьких здобутків. І кожен твір світитиметься любов'ю, добротою і красою, бо усі вони проходять через душу, серце й інтелект Віктора Івановича.

В.Василевський. Чекання. 2001.

В.Василевський. Пейзаж. 1996.

П.

Бредюк. У Верхній Сванетії. 1978.

П. Бредюк. Натюрморт з салом. 2001.

**П. Пікуль.
Софія Русова. 2002.**

**П. Пікуль.
Чекання.
1998.**

**П. Пікуль.
Прощання. 1996.**

**П. Пікуль.
Материнство. 1991.**

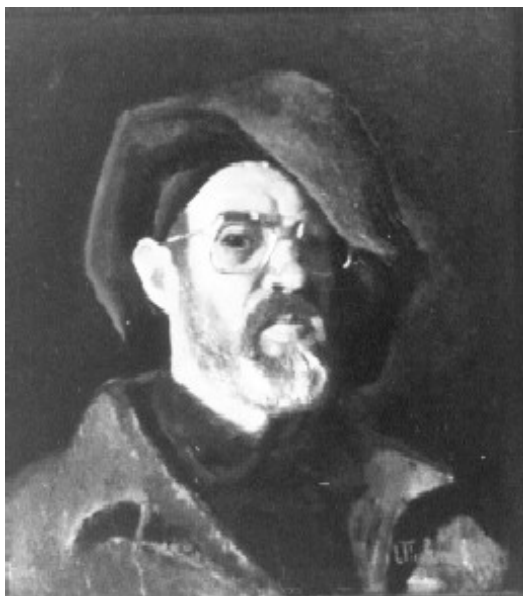
П. Бредюк. Літній полудень. 1992.

**П. Бредюк. Дзвінниця
Успенського собору
Єлецького монастиря.
1983.**

Є.Павлов.
За чашкою кави. 1999.

Є.Павлов.
Автопортрет.
1996.

Є.Павлов. Сніданок. 2002.

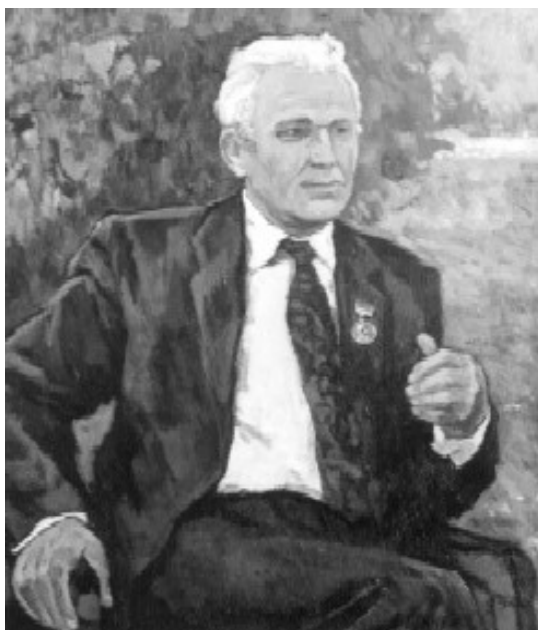
Є.Павлов. Ранок в провінції. 2001.

Є.Павлов. Осінній місячний сад. 1986.

**А.Шкурко. Фотохудожник
В.Шайгородський. 2001.**

**А.Шкурко. Літературознавець Ю.Коцюбинський
(внук М.М.Коцюбинського). 1993.**

А.Шкурко. По Дону вітерець гуляє. 1961.

А.Шкурко.
Письменник
М. Адаменко.
1999.

А.Шкурко.
Письменник і
журналіст
Р.Мусієнко. 2000.

А.Шкурко. Композитор А.Пашкевич. 2001.

А.Шкурко. Автопортрет. 1994.

А.Шкурко. Літо. 1962.

А. Шкурко. Хлібороби. 1969.

А.Шкурко. Т.Шевченко біля Снові. 1996.

Ф. Кравчук. Портрет дівчинки. 1988.

**Ф. Кравчук.
Студентка. 2000.**

**Ф. Кравчук.
Оксанка. Вечір.
1992.**

**Ф. Кравчук.
Дівчина в
бірюзовому.
1998.**

**О. Какало.
Дівчинка. 2000.**

О.Какало. Спадщина. 1987.

**О.Какало.
Натюрморт
з колоссям
пшениці. 1995.**

О.Какало.

Етюд до картини “Спадщина”. 1984.

**Є.Кріп. Янгол ночі.
(права частина
диптиху). 2001.**

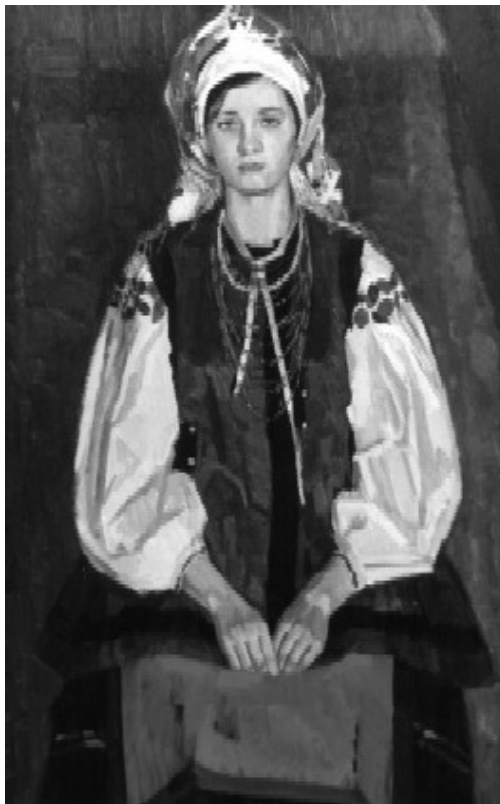

Є.Павлов. Старший музыкант. 2003.

**О.Какало.
Пісня. 1997.**

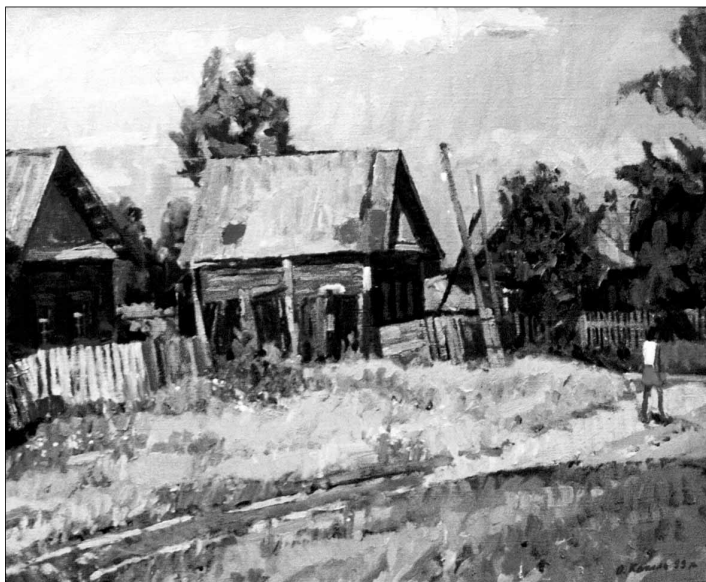
**О.Какало.
Дівчина з
Добрянки.
1996.**

Є.Кріп. Художник Володимир Корж. 1998.

О.Какало. Фієста. 1991.

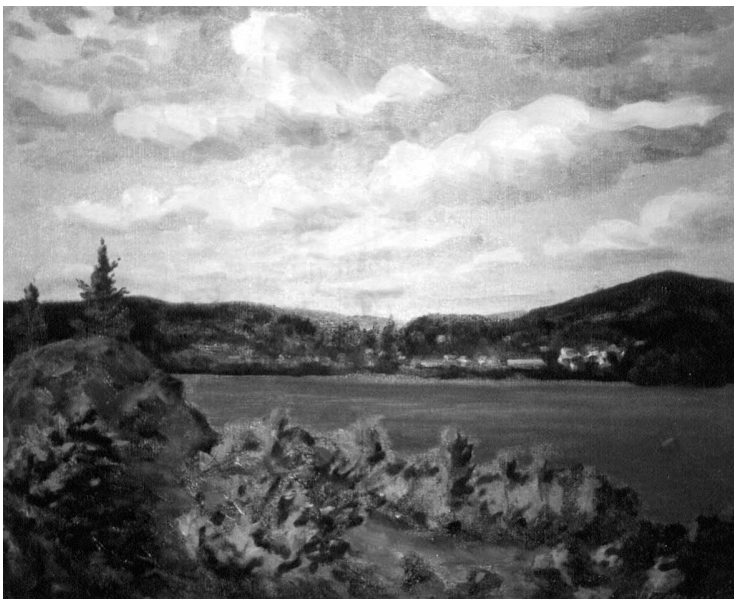
О.Какало. Іванова хата. 2000.

І.Пенський. Затока. 1994.

І.Пенський. Зимове надвечір'я. 1990.

І.Пенський. Вид на м. Санслом (Швеція). 1994.

І.Пенський. Осіння тиша. 1997.

І.Пенський. За Десною. 1984.

**І.Пенський.
Миколаївська
церква
в м. Оребро.
1991.**

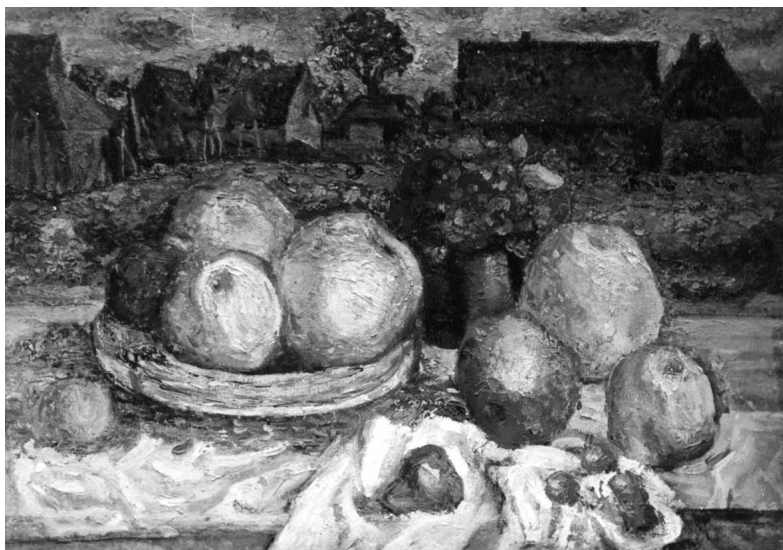
В.Магдаченко. Перед грозю. 2001.

В.Магдаченко. Псковський кремль. 1970.

В.Магдаченко. Осінній день. 1992.

В.Магдаченко. Вечір. 1994.

В.Магдаченко. Натюрморт з келихом. 2000.

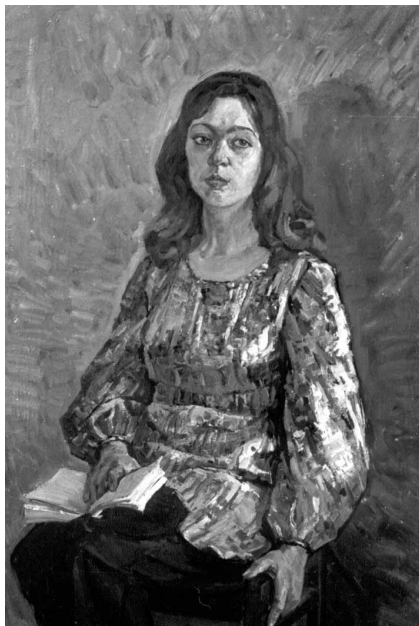
В.Магдаченко. Калина (розпис). 1993.

М. Євсєєв. Дім за деревами. 1996.

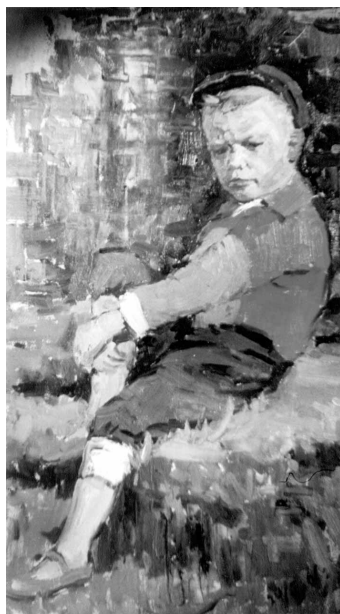

А.Мордовець. Качанівка. 1964.

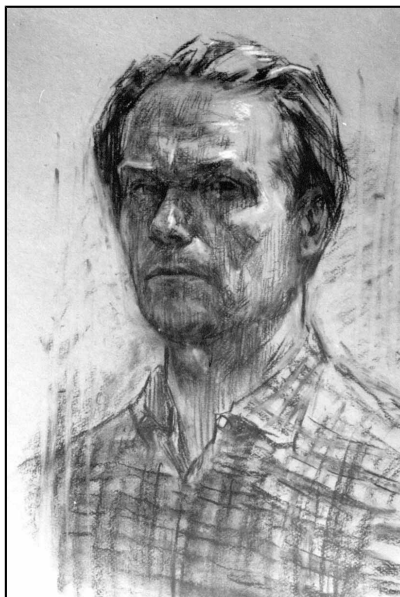

**А.Мордовець.
Таня. 1970.**

**А.Мордовець.
Миколка. 1961.**

**А.Мордовець.
Автопортрет. 1975.**

**А.Мордовець.
Портрет дружини. 1959.**

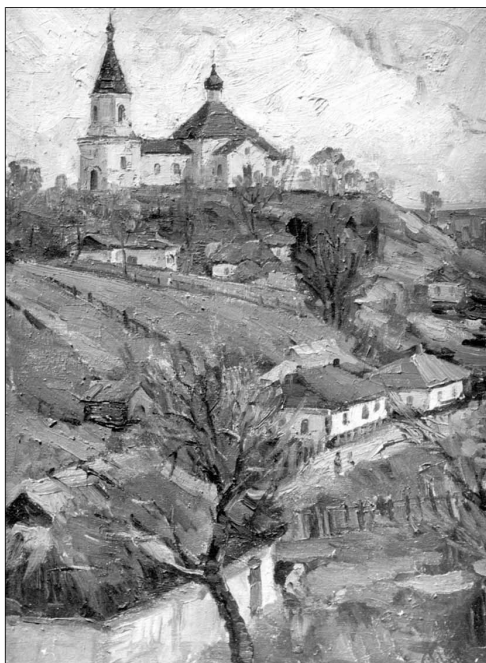
**А.Мордовець.
Іллінська церква.
1995.**

А.Мордовець. Білий бузок. 2000.

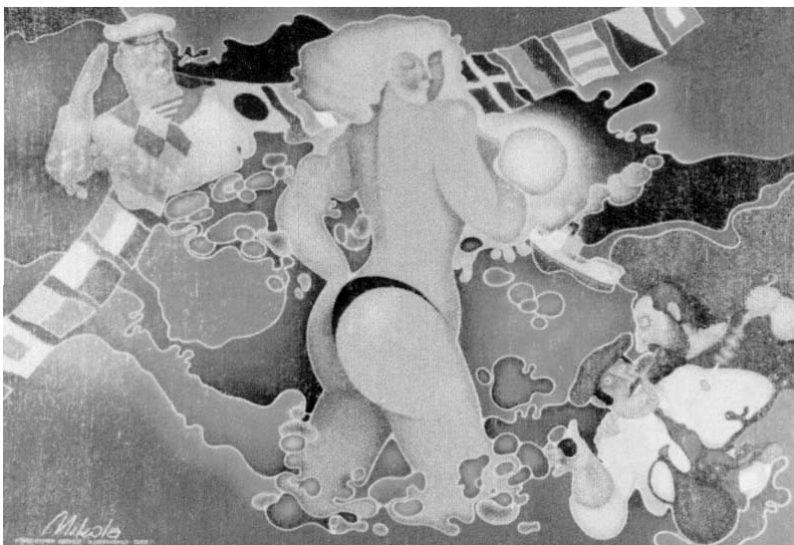
А.Мордовець. Осінь в Карпатах. 1969.

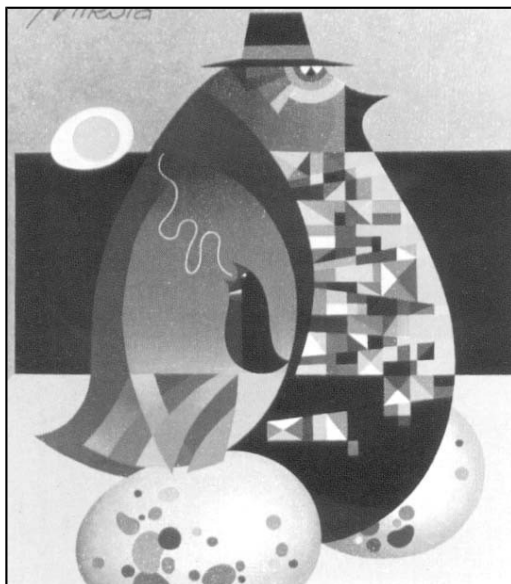
**А.Мордовець.
Седнів. 1972.**

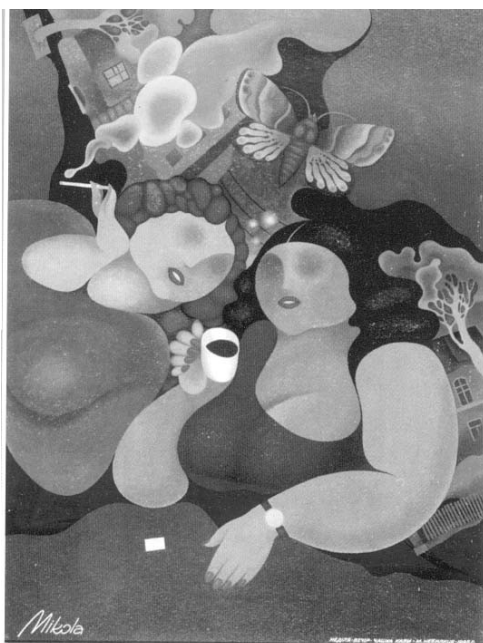
А. Мордовець. 33-й рік. Автопортрет. 1993.

М. Небилиця. Утомлене сонце. 1993.

М. Небилиця.
Птах з яйцями.
1997.

М. Небилиця.
Неділя, вечір,
чашка кави. 1995.

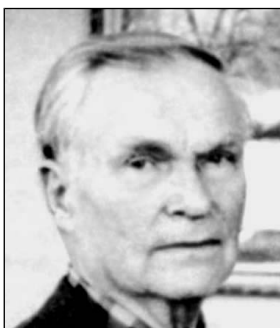

М. Небилиця. Продавець дощу. 1998.

М. Небилиця. Здрастуй, мати, – дурень прийшов. 1995.

Вечірні роздуми сивого майстра

У дружньому колі чернігівських майстрів пензля Андрія Микитовича Мордовця цілком справедливо і заслужено величають старійшиною. І, певне ж, не тільки через його поважні літа, а й зважаючи на багатий мистецький досвід, доброзичливе і мудре ставлення до колег молодшого віку, ваговитий самобутній внесок у розвій образотворчого мистецтва нашого краю.

Навіки зріднила доля з Придесенням уродженця Сумщини. Плідною працею, якій у майстернях Художнього фонду він віддав добрих півсотні літ, радістю творчого спілкування з побратимами, сходженням на життєві і мистецькі вершини, з яких нині, окидаючи пройдений шлях, може з чистою совістю сказати: життя прожито не марно. Виростив дітей і зараз радіє, коли приїздять до його затишної майстерні внуки – Олексій, Дмитрик і Сашко. Перелив своє серце в сотні живописних полотен, значна частка яких збагатила картинні галереї і музеї України. Збудував своїми руками красивий дім і майстерню на

узгір'ї над Стрижнем, навколо яких зашумів виплеканий художником сад.

Сюди, до гостинної і квітучої оселі, де впродовж багатьох літ живе й господарює, чаклує перед мольбертом добрий маг барв і світлотіней, я й завітав одного вечора на зустріч і розмову з визнаним майстром.

* * *

– Кілька років тому, Андрію Микитовичу, місцевий осередок художників подарував чернігівцям справжнісіньке свято, влаштувавши навесні виставку ваших нових робіт. Цілий ряд картин відвідувачі оцінили тоді не просто як чергову творчу вдачу, що засвідчувала ваш нестаріючий талант, а як маленьке мистецьке диво. Маю на увазі насамперед такі полотна, як “Останній кошовий”, “Батуринська трагедія”, “1933-й. Автопортрет”, в котрих у всій повноті явлено хист органічного відтворення в цілісній композиції просторових спостережень, конкретних людських образів, сюжетних мотивів з історіографії. Раніше ви не часто зверталися до подібної тематики, то ж і хочеться запитати: ці полотна стали вашим відгуком на нагальну потребу культурного і національного відродження, реанімації історичної пам’яті?

– До певної міри, так. Однак задум їх виношувався давно. Ще в шістдесяті роки я заприязнився з примхливою музою Клію і зрозумів, що чимало сторінок української історії подавалися нам у викривленому вигляді. А вже у наші дні звернувся до історичного нарису мого земляка письменника Данила Кулиняка про останнього кошового отамана Війська Запорозького Петра Калнишевського і відчув, що не зможу не взятися за написання трагічного образу цього мужнього козацького ватага, що загинув у неволі, але не скорився. Це, якщо хочете, моя відповідь

тим, хто стверджує, що буцімто вся козацька верхівка тільки те й робила, що в ті чи інші вирішальні історичні моменти зраджувала власний народ. Треба завжди дивитись у вічі правді: були перевертні й відступники, але й справжні патріоти були.

До найдраматичніших сторінок минулого України, образів відомих історичних осіб, гадаю, ще не раз звертатимуться сучасні художники, в тім числі й чернігівські. Та, власне, в доробку таких майстрів, як Володимир Ємець, Анатолій Шкурко, Володимир Зінченко, Євген Кріп, інших уже є талановиті твори з цієї тематики.

– Даруйте, Андрію Микитовичу, але сьогодні чимало з'явилося кон'юнктурників, які в погоні за грошима, легкою популярністю заповзялися безсоромно експлуатувати національну ідею (тому я й почав нашу розмову з такого запитання). До речі, чи не доводилося вам в попередні десятиліття писати “на замовлення”?

– На жаль, так. Але це частіше були не замовлення, а розпорядження. Це, по-перше. А по-друге, слід чітко відрізняти ту роботу, яку я і мої колеги виконували як працівники художньо-виробничих майстерень по формуванню естетичного середовища (розписували і оздоблювали інтер'єри громадських будівель, культосвітніх та навчальних закладів), від, скажімо, помпезної наочної агітації, у яку, самі розумієте, мало хто душу і серце вкладав. Вона носила здебільшого бутафорський характер, готувалася “в стислі терміни” і “з політичним розмахом”, на що тоді не шкодувалось ані сил, ані коштів. Треба зробити панно з портретом вождя на повний зріст за одну ніч? Не хвилюйтесь, до ранку буде готово. Але в цьому не були винні ні самі вожді, ні художники. Діяла відлагоджена роками система політично деформованого суспільства.

– А як же нині? Хіба ми немало бачимо прикладів того, як конкретні справи підмінюються порожніми заявами, фразою? Скільки було продекларовано хорошого, а що маємо?

– Ви мене дещо випередили цим запитанням. Усім уже добряче набили оскому розмови про невміння мислити і працювати по-новому не заради своєї кар’єри і наживи, а во ім’я зміцнення власної держави. Хіба ж у державницькій і національній ідеї головне – лексика, у якій, мов блазні, змагаються представники окремих партій? Головне – щоденна робота до сьомого поту. Хтось дорікне мені: ми це вже проходили. Але ж з неба саме ніщо не впаде. Та й робиться велика справа не за один день чи рік. Є багато помилок, прорахунків, але ж і здобутки є. І серед них найголовніший – громадянський мир і спокій. Не потяг до гендлярства, а мудрість і працьовитість, розважливість, життєлюбство й краса споконвіку були еталоном українця. Серед дітей і внуків мого покоління, що дивилося в очі голодній і лютій смерті в тридцять третьому й сорокових роках, є багато таких працьовитих і порядних людей. Побільше б їх приходило до місцевих органів самоврядування і тоді основа основ – Конституція – запрацює. І бюджетні кошти не блукатимуть місяцями усякими манівцями, і талановитих людей не викидатимуть на узбіччя. Тих грошей, які протягом років незалежності розтринькуються на фестивалеманію, галасливі форуми, масові розважальні шоу, цілком стачило б на здешевлення книжок для дітей, ліків для хворих. Хіба ж з цього треба починати піклуватися про духовність? Та ж вона одного дня може виявитись уже непотрібною неосвіченим, затурканим, хворим. До того ж, справжня вітчизняна культура дедалі частіше підмінюється сурогатами “культурного ширвжитку”, що потоками плывуть з-за кордонів. Та й власного ширвжитку на цій хвилі вистачає.

Тим часом, наші державники і політики незрідка закривають на це очі, безсоромно спекулюють на людських бідах, труднощах. Тому й не працюють навіть хороші закони.

– Кілька літ тому місцева преса повідомляла про щедрий дарунок, який ви зробили своїм землякам, передавши Лебединському художньому музею на Сумщині сімдесят вісім живописних полотен (символічно, що картин було рівно стільки, скільки на той час вам виповнилось років). Акція, справді, благородна, а дарунок – істинно земляцький.

– Так. І зробив я це від щирого серця. По-перше, переважна більшість тих творів тематично пов’язана з краєм мого дитинства і юності, сонячними берегами тихоплинного Псла, красою з якими можуть зрівнятися лише береги нашої Десни. По-друге, мені боляче усвідомлювати й миритися з тим, що сьогодні буквально за безцінь “вимиваються” за кордон твори наших живописців. Нині за виживання борються всі, в тім числі й художники. Але ж не забуваймо добре відомої істини: талант – це надбання народу. А отже, і твори художника мають слугувати рідному народу, його культурі, майбутнім поколінням.

Мені вельми прикро, що нині в Чернігівському художньому музеї через затяжний ремонт, що став уже “притчею во язицех” функціонують не всі виставкові зали (через скруту осередок художників теж змушений був віддати в оренду власний виставковий зал). Бо кожен з творів, які є в багатій музейній колекції, мав би щодня нести людям свою нерозгадану красу, сонячну енергію. Згодьтесь, що вони, як ніколи, потрібні нам сьогодні, на найважчому етапі державотворення. До честі моїх колег-художників треба сказати, що вони і в цих складних умовах

не розгубились, влаштовують, як можуть, виставки, пишуть нові твори, не подалися фарбувати дахи і паркани тим, хто розграбує рідну державу.

– Дякую вам, Андрію Микитовичу, за розмову, за роздуми, у яких з журбою радість обнялась, і щиро бажаю у переддень чергової річниць незалежності нашої молоді держави творчої снаги, щастя і здоров'я!

* * *

Мені не хотілося запитувати в сивоголового майстра, чи вірить він у майбутнє України, бо це було зрозуміло і без слів. Не поцікавився я і його думками та почуттями, з якими він залишається наодинці у своїй майстерні, бо з незавершеного полотна на робочому мольберті, від крила ангела, що схилився над тілом загиблого в минулій війні товариша і односельця Володимира Дятленка, на чоло художника падав тихий небесний відсвіт. Люди, які живуть пам'яттю і цінують благодать життя, – завжди звернуті серцем до майбутнього.

* * *

Тихий відсвіт застиг на чолі підлітка, що дивиться у далечінь. Тихий відсвіт чого: дня, вечора, чи, може, майбутньої нелегкої долі, дотла спалених літ?..

Це було так давно і так далеко, що уже й не вловиш схожості між тим хлопчиком і цим посивілим чоловіком, котрий, дивлячись у вікно, неквапно говорить зі мною. І на його чолі також переливається тихий відсвіт весняного вечора. І я мимоволі відчуваю себе людиною, яка захотіла підглянути щось сокровенне – чужу непередавану радість, таємну печаль, вистраждане щастя, зачаєний біль втрат, усе те, чого уже не повернеш.

Андрій Микитович Мордовець нагадує мені про

парадоксальну особливість людської пам'яті: те, що було в дитинстві і юності, згадується нам легше, аніж картини і події недавніх літ... Неначе живі, стоять перед його очима брати Семен і Олександр, сестри Марія, Мотя й Орина. Дивитись на них впритул, вслухатися у дорогі голоси, перейматися побаченим, почути, пережитим, переноситися подумки у рідну Куличку на Сумщині, сусідні Лебедин, Будилку, Боброво, на сонячний берег тихоплинного Псла... Ні, не складається усе у великий барвистий вітраж, з тих, які згодом художник любитиме робити, а розпадається на безліч мозаїчних елементів. Мати, Єфросинія Сергіївна, бачиться серед усіх і водночас ніби осторонь. Це, мабуть, тому, що вона передчасно пішла із життя, ще перед війною. Насамперед матері син і завдячує тим, що у далекому 33-му вижив.

Із простих розповідей Андрія Микитовича вимальовується далеко не простий шлях, по якому він добувся і до нинішнього високоліття, і, звичайно ж, до своїх творчих вершин, визнання. Щоправда, за його ж словами, визнання і популярність не завжди є підтвердженням творчої самобутності, мистецької справжності. Це він усвідомив замолоду, а тому й не шукав легких шляхів.

Усі митці, кажуть, родом із дитинства і юності. Та далеко не усім випало спізнати те, через що пройшов Андрій Мордовець: голод і холод, люті епідемії, постійне чигання смерті... Того морового року ледве дотягли до весни, коли хлопчаків, щоб вижити, доводилося задубілими пальцями копирсатися на торішніх картопляних плантаціях і приносити додому надвечір кілька напівзогнилих картоплин... А коли, бувало, мати добувала десь крайчик хліба – у хаті, здавалось, сонце сходило. Тож навіки це у пам'ятку поряд із найсвятішим – образами матері і сестер, літніми radoцями дитинства,

дивовижними картинами земляка художника Олексія Красовського, що вчився професійної майстерності за кордоном. А ще в пам'ятку спілкування з учителем малювання з Будилківської семирічки Сергієм Юхимовичем Пугачем. Не раз пізніше він згадає їх обох у стінах знаменитої Петербурзької Академії мистецтв, де продовжуватиме навчання після перерваних радянсько-фінської кампанією і Великою Вітчизняною війною занять у Харківському художньому училищі.

Ні, це не віхи його життя, а довгі, нерідко з пекельним випробуванням, версти. Їх не можна було обминути, знайомлячись із чудовою персональною виставкою творів Андрія Мордовця, присвяченою його сімдесятип'ятиріччю, що експонувалася у приміщенні військово-історичного відділу Чернігівського історичного музею імені В.В.Тарновського. До речі, її організатори поряд із невеличкою анотацією розмістили низку фотоматеріалів, що частково ілюстрували різні періоди життя автора, і це, гадаємо, було не випадковим.

Серед більш як півста творів кілька великих полотен привертали особливу увагу як своїм ідейно-тематичним змістом, так і його авторською інтерпретацією. Це “Батурииська трагедія”, “Останній кошовий” та “1933-й. Автопортрет”. У них, на відміну від більшості інших творів, де, видозмінюючись, чітко звучить мотив благодаті людського життя, – відбився біль пам'яті. В останній роботі – він із криниці власного досвіду, а в двох перших – із глибин пам'яті родової, історичної, національної, засвоєної на рівні генетичному.

Ще з шістдесятих років Андрій Мордовець виношував задум звернутися до найдраматичніших сторінок минулого України, зокрема періоду Козаччини, боротьби безстрашних лицарів проти чужоземних загарбників і “рідних” поневолювачів.

“Батури́нська трагедія” розкривається художником через переважно контурно означені образи замордованих захисників гетьманської столиці, мирного населення – жінок, дітей і стариків, котрі теж не уникли тортур і смерті від рук головорізів. Закривавлені тіла на шибеницях і на берегах Сейму, розп’яття на плотах, що пливають кривавими водами ріки, ледь окреслені в далині шпилі будівель, бані храмів, над якими злинули ангели (душі страчених) із розкинутою стрічкою-написом “1708. Батурин. Листопада 2 дня”. Примарливо-моторошне видовище витримане у відповідних кольорових гамах – зеленово-сизій, синювато-змерхлій і темново-сірій, замішаних на крові, що надає зображуваному страхіливо-нереального змісту.

В “Останньому кошовому” чітко виписана тільки постать закутого в кайдани останнього ватага Війська Запорозького отамана Петра Калнишевського. А решта образів – козаків, лірників, мирного люду і ряд символічних деталей проступають у менш виразних формах крізь тло синювато-сизого мороку монастирської темниці, як видиво страхітливого сну. Неволю символізує двоголовий орел царської імперії, у путах-ланцюгах якого художник бачить свій народ. Вражаюча картина його безправ’я, уярмлення (верхня частина композиції) і водночас вияв непокори й гніву (звернутий до глядача пронизливий погляд кошового, його здійснені в кайданах могутні руки) – як надія на визволення із соціального і національного рабства.

Суворою і скорботною конкретикою приголомшує і полотно “1933-й. Автопортрет”: під розкинутими крилами українського рушника, на весняному розбитому пугівці – змарнілий підліток із німим і докірливим поглядом добрих очей (це автопортрет художника), а справа, зліва і вгорі над рушником – варіювання фігур косарів голокосту

(голодомору), що немовби ідуть по черепах, сліпі очниці яких дивляться прямо в душу, кличуть-волають до суду пам'яті, суду історії як застереження проти рецидивів трагічного минулого.

Палітра цих трьох творів неабияк відрізняється від характерних для більшості полотен Андрія Мордовця свіжих, насичених яскравими барвами колористичних рішень. У ній він добивається поєднання кольорів, що створюють ефект ілюзійності, позареальності, видіння, – фіолетово-сизих, синювато-сірих, імлистих, холодних, щоб підкреслити фантастичну жорстокість зображуваного.

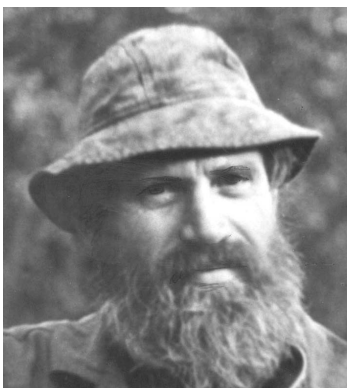
Цілком протилежна тематика і колористика інших представлених на виставці робіт. Безмежне багатство поліської природи у пейзажах художника з буянням весняного і літнього різнотрав'я, замисленими деревами, лозняками, стогами в лугах, плесами річок і озерець дихає вмиротвореністю і спокоєм (“Літній день”; “Після дощу”, “Луг цвіте”, “Вечір за Десною”, “Теплий день”). Вона не тільки милує око красою, а й навіює роздуми, є своєрідним прихистком для людської душі у хвилини смутку й радості. Про минуле і вічне думається, коли зупиняєшся перед “Осіною”, “Успенським собором”, “Седнівським мотивом”, “Березовим гаєм”, “За Десною в жовтні”, “Олешнянським мотивом”, “Жовтневим днем”, “Весняними барвами”. У цих, чи не найвдаліших із пейзажів, художник відтворює, власне, не обличчя природи, а її душевний стан (а отже, і свій), вміло гармоніює кольори, досягаючи дивовижної колористичної єдності. В окремих роботах він вдається і до нетрадиційних для його манери прийомів (скажімо, “Осіній дощ” написаний у манері, близькій до імпресіоністичної).

...Вечірні сутінки заповнюють майстерню художника, і я, захоплений розповіддю господаря, боюсь,

що він якоїсь хвилини ввімкне світло – і розвіються тихі чари його спогадів, із якими на самоті йому, напевне, найкраще. Бо, признаюсь, хочеться його розпитувати ще й ще. Щоб глибше збагнути як нележку долю скромного майстра, так і представлений на виставці його новий творчий доробок. До її експозиції, до речі, Андрій Микитович включив і окремі з давніх робіт. І приємно, що вони не випадають із загального ряду, органічно долучаючись до нових. Мимоволі порівнюєш одні з другими і відзначаєш: майстер пензля і в поважному віці прагне до оновлення, якнайглибшого втілення свого самобутнього світобачення. Тож і хочеться побажати йому чистих весняних барв, свіжості весняної, творчого довголіття.

І возрадується душа твоя

Так можна сказати чи не про кожного, хто щиро прагне не лише очищення свого серця через каяття і милосердя, а й повсякчас прагне у житті високої духовності. Саме про це мовиться у новозавітній “Нагірній проповіді” і саме над цим замислюєшся перед однойменним полотном Євгена

Павлова, що було представлено серед інших творів на недавній ювілейній персональній виставці цього іменитого майстра пензля.

Одразу зазначимо: подібних виставок у Чернігівському художньому музеї давно не було. Більше 70 картин митця сповна розкривають як особливості цікавої, самобутньої індивідуальності, так і розмаїття тем, що хвилюють і приваблюють його. До того ж, виставка певною мірою відображала етапи творчого становлення і зростання Євгена Павлова, стала своєрідним підсумком його 40-річної художньої діяльності (в експозиції було репрезентовано дві роботи, датовані 1961 роком – “Автопортрет” та “Тітка Софія”).

Відкривати світ – це відкривати цьому світу і людям самого себе, являти їм свою спраглу до краси і добра душу, найсокровенніші думки і переживання. Саме цим підходом і визначається головна суть творчості Євгена Павлова, її ідейна зорієнтованість. А ще рідкісним умінням відкривати красу у тому, в чому ми, відверто кажучи, і не гадали її уздріти (“Материнство”, “Народження”, “Надвечір’я” та інші). Не в останню чергу творчий розвиток і самовиявлення художника зумовлені його біографією, про основні періоди якої варто згадати.

Родом Євген Павлов із Запоріжжя. З перших років навчання в одній із шкіл індустріального гіганта став відвідувати ізостудію палацу піонерів. Тож і вважає своїм першим наставником її керівника І.Ф. Федяніна. А згодом обдарованого підлітка направляють до столичної спеціалізованої школи імені Т.Г. Шевченка (при Київському художньому інституті). У цьому закладі, як і ще в двох йому подібних, що в Москві та Ленінграді (таких шкіл при мистецьких вузах в колишньому Союзі було лише три!), таланти підопічних дбайливо плекали не лише педагоги, а й авторитетні викладачі художніх інститутів – відомі майстри пензля.

По закінченні навчання Євген Павлов служить в армії, працює в майстернях фонду спілки художників України. І наполегливо, через сміливі спроби й пошуки формує свою особистість, опановує і основами, і тонкощами майстерності.

Після тривалого періоду роботи в Кременчуку молодий художник прибуває до Чернігова, з яким назавжди пов'язує свою долю і творчість. Безкомпромісний у судженнях, гострополемічний в дискусіях, дерзновенний у творчості (останнє не слід плутати із зухвальством), Євген Павлов, звичайно ж, одразу привернув до себе увагу. І друзів-колег, і мистецтвознавців, і широкого кола шанувальників. Його твори успішно експонуються на республіканських виставках, поповнюють фонди музеїв України, а також приватні мистецькі колекції вітчизняних і зарубіжних шанувальників. Окрім живопису, графіки, працьовитого художника цікавить ще й монументальне мистецтво: він створює серію оригінальних композицій в техніці мозаїки і розпису (фасади адміністративно-побутового корпусу ЧАЕС і поліклініки обласного управління МВС, приміщення місцевих профтехучилищ тощо).

До речі, кілька слів щодо графічних жанрів. До них, зокрема до пастелі, художник в останні роки почав

звертатися дедалі активніше. Серед представлених на персональній виставці робіт цього жанру були справжні перлини. Як пейзаж “Квітневий вечір”, багатофігурна композиція “Ранок у провінції”, “Євангеліст”, так і характерно чернігівські пейзажі “Лісковиця взимку”, “Чернігівський “Кавказ”, “Зачарована Десна”.

Акцентування уваги на тих чи інших деталях (вагомих, матеріально відчутних), емоційна виразність, своя, чисто “павловська” колористика – це теж визначальні особливості багатьох творів художника. Таїною і прозрінням дихають небеса у вікнах келії уже згаданого “Євангеліста”, жіночої спальні “Квітневої місячної ночі”, в інших картинах. Завмирає і просвітлюється душа, коли вдивляєшся у живе сіяння і дихання снігу, що ллється через вікна до майстерні художника (“Розмова”).

У центрі уваги художника були й залишаються найважливішими, образно кажучи, два об’єкти – природа й людина. Я не випадково називаю природу першою. Митець проникливо переймається її настроями, майстерно відтворює її у різноманітних станах, з найтоншими відтінками – від простого і буденного до поетичного і святкового. Та це й зрозуміло: адже людина є лише часткою природи, що так виразно звучить у картині “Косар”.

Таку ж глибоку органічність світосприйняття Євгена Павлова бачимо і в його численних натюрмортах, серед яких виокремлюються “Соняхи”, “Натюрморт із рибою”. В останньому настільки тонко передано стихію світла, що цей твір навіть невтаємниченим у мистецтво живопису людям може повідати про сокровенний смисл життя. Магічним, а точніше, якимось містичним світлом пронизані картини “Червона коза” і “Місячне вікно” (друга, між іншим, створена художником у 23-річному віці). Неповторної інтерпретації образу юної скрипальки вдається досягти художнику в роботі “Перший сніг” знову

ж таки з допомогою світлової гами – первісно чистого, аж побожного відсвіту, що летється до кімнати через вікно.

Світлова чутливість, вибагливість колірних гам із домінуванням завжди свіжої зеленої і насичених теплом, духом сонця і землі жовтої та коричневої властиві більшості творів Євгена Павлова. І тому можна навіть твердити, що барви в художника часто набувають рівноправного значення із формами, композицією. Його природа, люди, будівлі, тварини – мудрі і прості, заглиблені самі в себе, у свою внутрішню суть. Дерев, яких так багато в його творах, символізують невмирущість життя. Вони випромінюють таку світлосилу, немовби ви потрапили під склепіння вічного зеленого храму, у якому вам так звично, так затишно і спокійно. Навіть той, хто вперше знайомиться з роботами Євгена Павлова, не зміг би не звернути уваги на дивовижну замисленість того світу, який художник не стомлюється ось уже сорок років творити. Він неначе нагадує нам, що пізнання людиною самої себе і всіх вищих цінностей розпочинається з пізнання природи, гармонійного ладу з нею.

**Стрепенеться у барвах душа –
наче птах**

Цього разу білі ночі стали для нього справжнім небесним одкровенням. Тепер він і сприймав, і переживав їх зовсім не так, як в роки флотської служби на Балтійському морі. Тоді нічна небесна світлінь лише заворожувала юнака із України своєю незвичною красою. А нині, у зрілому віці, магічна амальгама білих ночей у Середній Швеції збурювала в душі митця стільки нових почуттів, що йому часом здавалося: творче життя треба розпочати заново. Треба і можна.

...Ніхто й не гадав, що з одвічного сільського родоводу Пенських комусь судитиметься стати художником. Та й сам Іван Пенський не замислювався над цим до призову на строкову службу. Образотворче мистецтво він любив змалечку (яскравим свідченням тому комин діда Петра, обліплений зверху й донизу репродукціями з творів відомих художників), малював багато і захоплено, однак на справжнього вчителя тієї пори йому не пощастило. Вперше з кваліфікованими майстрами пензля зустрівся наприкінці служби у Талліні (обдарованого юнака запримітили і зробили помічником художника-оформлювача в Будинку офіцерів). Радикс Курк запросив матроса і раз, і вдруге на виставки естонських художників. А невдовзі, на одному з чергових вернісажів, з'явилась і його лірична акварель "На березі моря".

...Тут, у Швеції, куди група чернігівських художників прибула в своє перше творче відрядження, змішані почуття спонтанно зринали в його серці. Нові враження й переживання немовби підсилювали і вияскравлювали прожите раніше: ось він, запилужений з ніг до голови, за штурвалом хлібозбирального комбайна; а

це калейдоскоп сповнених сподівань кількох остерських років, створення місцевої студії образотворчого мистецтва, спілкування з професійним графіком Василем Євдокименком і самодіяльним живописцем Павлом Бурим; одночасно – кілька літ хоч і одноманітного, зате необхідного навчання в університеті народної творчості; нарешті, зумовлений потребою справжньої творчої атмосфери, професійного зростання, переїзд до Чернігова; аж ось і перша участь в республіканській художній виставці (1979), де його робота “Туман котиться” (змішана техніка) мала немало схвальних відгуків.

Найповільніше і найдовше калейдоскоп спогадів висвітлював трирічний період життя і творчості в колишній НДР (Іван Пенський працював художником в гарнізонному Будинку офіцерів). Саме на цей час і припадає найвдумливіше опанування мистецькими тонкощами, зокрема в студії Дрезденської Художньої академії. Рудольф Хук, професор цього закладу, відомий німецький живописець і графік, приблизив до себе сина українського хлібороба, життя якого у роки другої світової війни відібрали його співвітчизники. Іван часто бував у Хука дома, в майстерні, терпляче й наполегливо вивчав закономірності художнього сприйняття і відповідного його відтворення в різних техніках, шукав власної режисури лінії кольорів, їх органічної гармонії. Усе це згодом допоможе йому відтворити у багатьох своїх роботах гармонію довколишнього світу. Основною темою більшості творів, представлених зокрема на чернігівській персональній виставці 1985 року, була філософія щедрої природи нашого поліського краю. Цикли пастелей і акварелей “Земля і люди”, “Стрижень”, “Пори року”, “Спогади дитинства” з-поміж кількох десятків інших робіт щонайбільше сподобалися і шанувальникам, і мистецтвознавцям. Останні, зокрема Н. Джола і Т. Слобожаніна, визначили Івана Пенського насамперед як пейзажиста романтичного складу.

Звичайно ж, найпершим, що вразило нашого земляка в Швеції, була неповторна природа Скандинавського півострова. Цікавило все – життя і звичаї північного народу, його культура й історія. Але віддзеркалена у свічадах озер, річок, заток і заводей напівсувора природа цього краю, якась особлива цілісність тутешнього світогляду приголомшили Івана Пенського. Звідси й велике бажання поринути в роботу під скупуватими на тепло небесами, світло яких манило до себе художника не лише вдень, а й ночами. Так з'явився цикл “Білі ночі”, в огорнутих умиротвореною сутінню і просвітлених барвах якого затріпотіла, неначе птах, душа людини (в першу чергу, певне ж, самого автора). Десятки пейзажів із вишуканим найтоншим нюансуванням чистих темно-зелених, смарагдових, ультрамаринових та змішаних кольорів. Це – “Лісовий дім”, “Тиша”, “Зелене узгір'я”, “Вечірні плеса”, “Прийшли і стали тіні ночі”, “Місячне озеро”, “Задума” та інші, овіяні благодатним духом цієї оспіваної в древніх сагах землі. Домінують у них, звичайно ж, холодні тони – синій і зелений, якими дихають обшири неба, води, флори. Але пульсує з-поміж цих тонів і теплінь: то від червоних і жовтих барв дахів та стін будівель, то із рожевих й золотистих сплесків квітів посеред лісового й лугового різнотрав'я, то із відчуттів незримої присутності людини.

Немало з цих робіт придбали для приватних колекцій місцеві шанувальники мистецтва, а також Музей лісу та адміністрація міста Крамфорса, до якого Іван Пенський впродовж останніх років здійснив уже три творчі поїздки. Там у нього завелися добрі друзі – скульптор Мац Деваль, інженер-програміст Йон Солен, ряд представників творчої молоді.

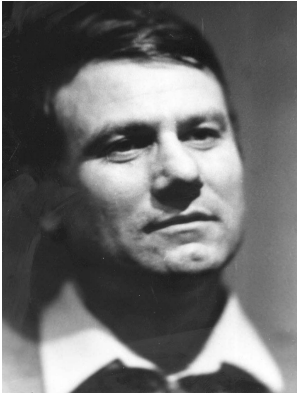
Про що думається талановитому художнику сьогодні, на вершині творчої зрілості. Насамперед про можливість сповна віддатися улюбленій справі, яка більше сорока років тому стала змістом і смислом його життя.

Щоб збулися, нарешті, його власні творчі задуми і ті надії, що покладались на нього такими відомими українськими майстрами пензля, як Тетяна Яблонська і Михайло Дерегус, з якими доля звела нашого земляка ще в юності.

...За розмовою з Іваном Івановичем я й не помітив, як у просторій майстерні почало сутеніти. У вікна заглядав повний місяць, і широкі шибки відкидали пучки його світла на нові й старі твори художника, зодягнуті в скромні рами. На одному з них нічне світило також заливало глуху заводь і береги своїм чаклунським сяйвом. Не знаю, про що думав художник у ті короткі паузи, що виникали в нашій розмові. Можливо, про безмежну гармонію живого світу, відсвіти якого долинали й до майстерні, і світу мистецького. Це вона вабить і кличе до себе кожного, хто прагне розгадати її таємниці.

**Світ повинен бути добрим
і красивим**

Нічого незвичного не було у тому, що він, зростаючи у звичайній сільській родині, уже змалечку відкривав для себе в довколишньому світі багато незвичайного. Хтось міг би сказати про нього: потайний, замкнутий у собі. Однак і це було б зовсім не так. Бо очі Петрусеві, душа й серце небалакучого підлітка увесь час говорили, активно спілкувалися з цілісіньким світом, що його оточував. Чи не тому, будучи вщерть перепоვნеним безліччю спостережень, почуттів, думок, вражень, він і захопився в ранньому віці малюванням, потягнувся до саморобних різців, коли збагнув, що звичайних інструментів – стамески і щербатого ножа – для вирізання фігур замало.

І не було у Петра Пікуля талановитих наставників? Запитання, здається, цілком доречне. Але, уявіть собі, що попервах їх і справді не було. Місцева школа, чернігівське СПТУ № 5. Дні то летіли швидко, то тягнулися довго. Саме тоді, звісно ж, з-під різців з'являлися видобуті з дерева образи селянських дітлахів, Шевченка і Лесі Українки, Каменяра (І. Франка), русалок, звірів, співучого птаства тощо.

– Про юнака, який працював у колгоспі електриком, а у вільний час і вихідні вирізав “живих людей і всіляку красиву та химерну чудернацію”, – згадує колишня завідувача Куликівським районним відділом культури Антоніна Панасівна Радянська, – я почула від його односельців із Вершинової Муравейки, розшукала його, запросила до участі у виставці самодіяльних митців.

Це було наприкінці 60-х. Твори Пікуля помітили на обласній виставці, одним з ініціаторів якої була методист будинку народної творчості, чудовий мистецтвознавець

Світлана Василівна Ключник. На тій виставці, а невдовзі на семінарі для обдарованих умільців, Петро й познайомився із випускницею Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, художником-графіком Ганною Григоренко, в особі якої і з'явився у нього не тільки добрий друг та порадник. Спільне захоплення, відданість мистецтву, дружба, що переросла у чисте і світле кохання, різко змінили життя обдарованого юнака: у 1970-у він вступає до Львівського художньо-промислового училища імені І. Труша, з головою поринає у навчання, відкриває для себе багато нового й незнаного. Те, що раніше юнаку підказувала лише інтуїція, під орудою таких талановитих педагогів-художників, як Любомир Лесюк, Микола Драган, Богдан Стельмах, набирало професійно осмисленого розуміння, фахового втілення в матеріалі.

Викладач композиції Микола Скибинський розкрив Петру не одну таємницю, як досягти гармонійної ув'язки всіх частин в єдине ціле, добиватися найвиразнішого характеру зображуваного, створювати найдоладніші, найприродніші образи, фігури чи групи. У нових роботах юнака з'являється все більше тих деталей, особливостей, живої динаміки, які й допомагають мертвий, інертний матеріал одухотворювати, коли він починає дихати теплом, світитися внутрішнім світлом і змістом.

Петро Пікуль і Ганна Григоренко одружилися. Не знали-не відали, коли з'явилися на світ Мирославка і Роман, що і їх діти через два десятки літ стануть професійними митцями. По завершенні навчання у Львові Петро Васильович дедалі активніше бере участь у місцевих і республіканських виставках, де його твори привертають увагу як колег, так і прискіпливих мистецтвознавців, аналізуються і відзначаються у публікаціях журналу "Образотворче мистецтво".

Кажуть, що скульптура певною мірою містить у собі решту видів пластичних мистецтв. Бо ж йому, скульптору,

треба бути архітектором, щоб композиційно бездоганно побудувати твір. А щоб скомбінувати світло і тіні, слід бути живописцем і, звичайно, володіти ювелірним мистецтвом, щоб філігранно подати деталі.

Спочатку у гіпсі, а потім у бронзі і камені постали живі образи Олени Білевич, Івана Кочерги, Віталія Примакова, лікарів Михайла Плюйка та Миколи Савалея, Героя Радянського Союзу Йосипа Конюші, Героя Соціалістичної Праці Василя Луговського і багатьох інших відомих людей краю, видатних діячів культури.

У творах Петра Пікуля багато внутрішньої сили, напруженості, але ще більше ліричної пластики. Фігурні композиції, погруддя, пам'ятні медалі. З особливим ентузіазмом включився скульптор у масштабну роботу художників по підготовці до 1300-річчя Чернігова (він, до речі, був і одним з авторів цього проекту). Естетичне середовище багатьох скверів, парків древнього міста, інших історичних місцин у той період було прекрасно оновлено. Перед міським Палацом урочистих подій (над Стрижнем) з'явилася і скульптура Петра Пікуля “Пробудження”, сповнена глибокого ліризму і вишуканості.

В останні роки тематичне коло творів Петра Пікуля оновилося і збагатилося. Вони поповнили фонди Чернігівського художнього музею, інших закладів культури, приватні колекції. Історизмом, оригінальністю психологічних характеристик, самобутністю форм привертають увагу композиції “Прощання” (1995), “Мати” (1996), “Ми – козаки” (1997), “Вічність” і “Земля” (1994). Дві останні відзначаються не тільки цікавим пошуком нових форм, а й вираженою у них актуальною морально-філософською проблематикою, ідеєю збереження життя на землі.

Давно, ще в пору юнацької закоханості, Петро Пікуль збагнув, що світ починається... з доброти людської. Цього його навчали мати і батько – прості сільські трударі

Катерина Георгіївна та Василь Андрійович, а також мудрі наставники, саме життя. І як прекрасно, що вже тоді цю істину він почав утверджувати своєю творчістю: світ повинен бути добрим і красивим.

Майстерні Петра Пікуля і його дружини – відомої художниці Ганни Григоренко – поряд, на одній з тихих чернігівських вулиць, де творять і їх колеги по місцевому художньому осередку. А донька Мирослава і син Роман уже кілька літ служать національному мистецтву у столиці нашої держави. Але в день ювілею глави художньої династії сердечні вітання найрідніших людей, як і найдорожчих друзів, серед яких є й народні художники, нагадали Петру Васильовичу: доля не поскупилася для нього на щастя і красу. Не поскупилась і на світлу віру у доброту, якою дихає його самотнє творчість.

Суворі барви війни

Війну вони знають в обличчя – лиху, жорстоку, смертоносну... Війну, яка закрутила у страхітливому вирі не тільки їх тодішнє життя, а й минуле, і, здавалося, уже ніщо не здатне було зупинити ту пекельну круговерть, що нищила і топтала нашу землю, сіяла смерть і каліцтво, сирітство і вдівство, обертала красу на чорні згарища... До речі, барв у війни було не так уже й багато – чорні й моторошно сірі, вогняні й криваві, зловіщі.

Ці барви навек зафіксувала пам'ять двох зовсім молодих солдатів, що стали згодом відомими у нашому краї майстрами пензля – Анатолія Шкурка і Андрія Мордовця. Напередодні війни юнаки навчались у Харківському художньому училищі. Власне, Андрій Мордовець був призваний на службу і став ще й учасником радянсько-фінської компанії, а потім – з першого і до останнього дня у складі стрілецького батальйону воював на Ленінградському та Прибалтійському фронтах. А молодший від нього на шість років Анатолій Шкурко розпочав свій солдатський шлях із древнього Любеча і дійшов бійцем 111-го стрілецького полку з військами Білоруського фронту аж до Берліна, де в травні переможного 1945-го полишив в одному із залів поверженого рейхстагу на висоті двох з половиною метрів автограф “Чернігів. Шкурко. 1945”.

Одначе оповідь ця не про участь талановитих юнаків у боях, а про їх здебільшого епізодичне звертання до уже обраного мистецтва – фарб і олівця, альбомів і простих аркушів паперу у вільний час, якого, як ми добре розуміємо, було в них не так уже й багато. І тоді

з'являлися-оживали портрети бійців і їх командирів, змарнілих жителів визволених сіл та міст, різноманітні жанрові і пейзажні замальовки, ескізи до майбутніх полотен. На обличчях і в поглядах перших відбилося пережите, хоча більшість портретів і були виконані нашвидкоруч. Скільки типів людей – стільки й характерів, долі, живих свідчень про ті незабутні події, винесений із війни важкий досвід. Війна часто убивала в людях людське. Але погляньте в очі цих бійців і старшин (про останніх, між іншим, Анатолій Никифорович Шкурко сказав мені якось: “На війні старшина був для нас головнішим від генерала”). Хоча в їх душах і серцях війна випалила багато добрих почуттів, залишила немало болю, однак не вбила інтересу до життя. І тому очі портретованих світяться-променяються теплом і радістю, задумою, щемом. Ось усміхнені бійці на привалі з гармошкою в руках. Ще двоє, уже немолодих, – читають довгожданий лист із дому. А це військовий хірург, примостившись на краєчку кушетки, заглибився в книгу.

Зірке око й несхибна рука художника вихоплюють і фіксують найхарактерніше: втома обтяжує плечі людей, але суворий вираз їх облич сповнений як почуття власної гідності, так і рішучості, віри в перемогу...

Важку дорогу війни відтворює однойменна картина Анатолія Шкурка “Дорога війни”. До речі, це про неї, одну з найпомітніших на воєнній художній виставці, влаштованій у січні 1945 року в містечку Мінську-Мозовецькому (поблизу Варшави), поет і журналіст Євгеній Долматовський писав у фронтовій газеті: “Степ. Рештки снігу. Кинутий на шляху німецький автомобіль, трупи ворогів у кюветі...”, зазначаючи, що двадцятирічному художнику, котрий як рядовий борець брав участь у визволенні Беларусі, Польщі, вдалося досить глибоко і переконливо розкрити у цьому творі весь трагізм і абсурд війни.

– Цією експозицією, змонтованою в умовах прифронтової зони, – згадує Анатолій Никифорович Шкурко, – опікувалися особисто командуючий фронтом, генерал армії К.К. Рокоссовський і член Військової Ради, генерал-лейтенант К.Ф. Телегін.

А вже по війні Анатолія Шкурка і Андрія Мордовця доля знову звела в одному навчальному закладі – цього разу в аудиторіях і майстернях Ленінградського інституту живопису, скульптури і архітектури І.Ю. Рєпіна. Усе подальше творче і особисте життя талановитих майстрів пензля тісно пов'язалося із нашим краєм, через який війна пронеслась особливо жорстоким вихором. Тож і історія партизанської Сіверщини, і побачене, пережите, вистраждане на бойових рубежах вони втілили не в одному десятку чудових полотен, що відображають сувору правду війни. Та все ж ось ці, на перший погляд, зовсім прості, а окремі й чисто ескізні, іноді зроблені наспіх фронтові замальовки займають і займатимуть у їх творчому доробку особливе місце. Створені безпосередніми учасниками незабутніх подій, позначені різною мірою таланту, вони мають водночас й незаперечну іншу цінність – вагомість і значення історичного документа.

І знову день любов благовістує

Ті дві вечірні зустрічі із щедрим, як для нашого часу, застіллям, розмовами, сміхом, музикою і привітним палахкотінням свіч, зринули в моїй пам'яті зовсім не випадково. І співставляв я їх подумки теж не випадково, хоча й розумів певну умовність цього порівнювання. Адже в першому випадку товариство було чоловічим, а в другому присутність жінок мала б створити гармонійнішу, ліричнішу атмосферу, у якій владарюють безпосередність, невимушеність.

Однак усе було навпаки.

Збагнути причину контрасту цих двох вечірок неважко. На першій з них панували спорідненість людських душ, інтересів, цілковита щирість і довіра. А на другій застілля звело хоча й добре знайомих, проте переважно взаємно байдужих людей, перед якими господар час від часу намагався чимось похизуватися. У першому товаристві я майже не чув пишнослів'я. Зате не міг навтішатися голосом господаря – художника Миколи Євсєєва. Білорус по матері, росіянин по батькові, Микола співав не тільки білоруських та російських, а й немало українських пісень. І виводив їх із такою ніжною любов'ю, з якою кількома днями раніше оповідав мені про той неповторний світ, який, відкрившись колись перед ним у всій своїй первісній красі, – немовби самого себе йому відкрив. Так, мабуть, буває з багатьма із нас. Або замилюємось чимось на все життя, або залишаємось байдужими споглядальниками, як і гості на тій, другій вечірці, де за псевдоромантичною атмосферою ховалися байдужість, заздрість, користолобство, у фокусі яких опинився і сам господар.

...Роздуми про творчість Миколи Євсєєва я почав із цих спогадів не випадково. Щірістю, безпосередністю, якими він відзначається в житті, сповна наділені і його художні роботи. Так, є у них немало непростого для сприйняття навиклого до реалістичних традицій ока. А також значна частка того, що дехто із “дипломованих” художників розцінює, як “аматорство”. Одначе їм слід нагадати, що не вузівські премудрощі остаточно формують неповторний світ і талант митця, а дещо інше, суттєвіше і глибинніше.

Не хочеться вдаватись до банального викладу біографічних фактів і подій, що впливали на становлення молодого майстра пензля. Адже ж біографією далеко не все визначається. На долю свою, що не скупилась на каверзи, Микола не скаржитись (тут його виручала також життєрадісна вдача). Та й водночас вона багато в чім була ласкавою до підлітка, який одного дня збагнув, що весь навколишній світ без дивовижної гри світла й такого ж дивовижного поєднання кольорів був би вельми непривабливим. Збагнув – і зрадив, зачудувався цим. І не тільки вчитель малювання Микола Приходченко із Новойолчинської школи на рідній Гомельщині відкривав йому таємниці ефекту глибини того чи іншого кольору. Звісно ж, він навчив хлопчину техніки малюнка як олівцем, так й акварелями, олійними фарбами, проте подальші навички й пізнання Євсєєв тривалий час здобував самотужки. Увесь гулкий безмежний світ сприймався ним в органічній повноті, об’ємності, звучанні, а найістотніше – у барвах, їх тонко нюансованих тонах і напівтонах, єднанні світла і тіней.

Хтось із нетерпінням запитає: чи варто це переповідати? Перекоаний, варто. Як промінь, переломившись у воді, до невпізнанності змінює навколишнє середовище, так і життя, переломлюючись у чутливій душі дитини, підлітка, юнака, – народжувало нове

світобачення і світосприймання. Первісно чисті радощі в оселі дідуся Костянтина і бабуні Даші, шанобливе ставлення односельців до матері Ганни Костянтинівни і батька Аврамія Парфеновича, подружжя яких на жаль, трагічно розпалось, підступна загибель брата Володі – усі ці драми, всі радісні й болісні години й дні складались у роки, трансформувались у досвід, який і розкрив Миколі Євсєєву його покликання: світ живопису. Так, ще до занять у Московському народному університеті по класу живопису, до вдумливого студіювання монографії І. Іттена “Природа й мистецтво кольору” – серцем затямив, що кожен колір, незважаючи на визначальну суть, може бути веселим і сумним, грайливим і суворим, теплим і холодним, відвертим і загадковим, таємничим, містичним.

Робота після служби в армії художником-оформлювачем на чернігівських КСК і комбінаті силікатних будматеріалів. Одруження. Тривале поневіряння по чужих квартирах (хто ж із хазяїв може витримати мешканця, який, окрім дружини, дітей, ще й мольберт, підрамники і не вельми запахуці фарби розміщує у найнятій оселі?!). А вечорами і ночами – робота до самозабуття. Спроби знайти співзвуччя в традиційних і нових образотворчих формах і на їх основі явити нові якості. А ще самостійні заняття над опануванням численної спадщини вітчизняного і світового мистецтва. Поїздки до знаменитих Ермітажу, Третьяковки, зустрічі зі столичними і місцевими художниками, участь у численних республіканських виставках молодих митців, на яких його твори найчастіше одержували схвальні оцінки. Окремі з них потрапляли до музейних колекцій і приватних зібрань не тільки в Україні, а й за її межами.

Нарешті пощастило і на друга. Ним став уже іменитий на той час Євген Павлов.

Взагалі слід зауважити, що в Чернігові в дев'яності роки склався досить багатий на таланти осередок майстрів пензля. З покоління найстарших не

вдовольнялися досягнутим А. Шкурко, А. Мордовець, М. Прокоп'юк. А в середньому поколінні – таке рясне гроно самобутностей, ще й не ризикнеш вибудувати так званий ієрархічний ряд. Адже потужне силове поле багатогранного В. Ємця ні в чому не перехрещується із шуканнями чи не найбільш розкутого, талановитого і оригінально мислячого Є. Кріпа. Це ж саме можна було сказати і про Є. Павлова, В. Зінчеика, В. Трубчанинова, О. Потапенка, М. Небилицю, В. Василевського та немало інших. З-поміж наймолодших виокремлювалися, безперечно ж, Т. Дєдова, В. Подлевський, В. і Г. Матвейцови. Ю. Олишкевич, О. Савченко. У творчому доробку М. Євсєєва уже в той час був вагомий талановитий набуток, перед яким, переконаний, одразу ж відкрилася б висока брама Спільки художників України (скромний майстер все чомусь зволікав з претендентською виставкою), Це, певне, завважив кожен із поціновувачів на його другій персональній виставці, що експонувалася в обласній бібліотеці (перша, влаштована дещо раніше, також мала чималий успіх, добрий розголос у мистецьких колах).

Як у пейзажі, так і в жанрових композиціях, портретах, натюрмортах М. Євсєєв втілює стільки множинних проявів життя (образів, настроїв, роздумів, емоцій, символів-видінь), скільки й стилістичних шукань (де відверто імпресіоністичних, а де наближених до них прийомів). Елементи вибудованої на них власної манери (звичайно ж, на доступному автору рівні) заслуговують на уважне ставлення мистецтвознавців і поціновувачів. Ось перед нами цикл гурзуфських пейзажів. Микола Євсєєв, потрапивши до Криму, не метнувся на етюди до такого манливого і мінливого моря, що одразу ж заповонило одного з його земляків. Ні, він мов у напівмедитаційному стані дедалі більше занурювався у лабіринти старовинного кримського містечка, особливо ж його напівекзотичних

татарських кварталів (із вузькими кривулястими вуличками, неповторним побутом, барвами, запахами). Це й знайшло неординарне відображення в полотнах “Весна. Гурзуф” та “Гурзуф. Вечір”: з трепетним світлом, мамою розпечених бруківки і дахів (червонясто-охристі, на перший погляд, зумисне грубі мазки все ж світяться прозорістю, передають дух пронизаного спекотним сонцем екзотичного закутка). А полотно “Блакитний Гурзуф” – частково схоже, а загалом цілковито іншого характеру – так і полонить міражним рожево-бузковим серпанком, тонким флером дрімоти, що оповили квартали передсвітанкового містечка. Це напрочуд цілісний і органічний образ тихого явлення на світ божий чогось іще незнаного, але безперечно прекрасного. Явлення таїни. Явлення її незайманості і святості (прикметна деталь: дорога із серпанку піднімається в небо). Чи не тому на прохання одного з колекціонерів продати йому “Блакитний Гурзуф” автор відповів відмовою: не може розлучитися із цим полотном.

Микола Євсєєв – чудовий пейзажист. Але не кожному представнику цього поширеного жанру вдається подавати пейзажі на тлі власної Душі. Може, тут до певної міри позначивсь добрий вплив Євгена Павлова, у пейзажних творах якого так виразно звучить пантеїстична тема, її одвічно глибинна філософічність. Всепроникливим духом природи із його циклічним колобігом розвитку і згасання наповнений диптих “Подих весни” – “Барви зими” (з імпресіоністично оригінальним трактуванням одних і тих же символів і деталей у різних інтерпретаціях). Невідчепна ілюзія ніжного тепла, подиху вітру, запаху соковитих розімлілих трав, тремтливої лугової вільгості охоплює ество при знайомстві із “Спекотним днем”, “Теплим вітром”, “Куточком парку”, іншими роботами цього жанру. Причому відчуваєш усе це буквально поверхнею шкіри, без найменшої потреби абстрагуватись, як змушений це робити перед полотнами деяких

чернігівських “авангардистів”. Щось навіяне вангогівськими мотивами (ні, це не натяк на наслідування) відбилось у “Ночі” (троє дерев на передньому плані огорнуті мерехтливим сіянням нічного світила, немовби самі його випромінюють зсередини) Змішаний дух тепла і холоду струменіє в “Зимових сутінках”. Жива матеріальність полив’яних глеків, соковитість і духмяність плодів присутні в натюрморті “Глеки і фрукти”. Глибока скорбота зачалася навек не тільки у вікнах “Хати вдови”, а й у всьому оточенні цієї невеселої оселі (деревах, подвір’ї і завислому над ним небі).

Гармонійне синтезування барв (із вивіренним де грубим, а де дрібним мазком), чисто умовні ефекти перспективи, атмосферності, об’ємності предметів чітко проявляються і в портретних роботах. “Вечір” (фігура юнки з “єгипетським” поворотом голови, що тримає kota на колінах, немовби застигла в очікуванні чийогось приходу, одномоментному поєднанні передчуттів радості й тривоги: очі й уста – окинуті сутінню, щока й підборіддя – висвітлені, просвіт над головою – щемливий, трепетний) можна розглядати годинами. Скільки ж непередавано сокровених і невимовних сподівань і в “Вечірній мелодії” (із своєрідним тлумаченням дійсності на межі реального і сну через уміле тонування бордової, пурпурової і оранжевої барв), а також у “Вагітній” (з цього портрета так і промениться святість материнства, пульсування життя нової, ще не явленої на світ істоти), інших портретах художника.

...Слухаю Миколині розмірковування про ті рештки велемудрого патріархального укладу, що ще лишилися в його рідній Голубівці на Гомельщині. Слухаю і пісні та романси, якими він часто не просто обдаровує своїх друзів, а немов напуває їх душі бентежним теплом, радістю, світлим смутком. Так, друже Миколо, цей світ і все, що є в ньому лагідного й доброго, – від любові і краси, що

джереляться з глибин людських душ. Мине цей вечір.
Закінчиться наша дружня гутірка Але буде попереду нове
світання і новий день. І вони знову благовістуватимуть тобі
любов. До життя. До творчості. До людей.

В багатоликім вертепі життя

І сміху та сліз, і комізму та трагічності – всього вистачає в багатоликому вертепі нашого життя. Надто ж нині, коли суспільство нібито переживає оновлення, яке охопило усі сфери і вносить стільки разючих змін у свідомість та психологію людей, що однієї миті хочеться заволати: “Зупиніть, врешті-решт, цей абсурдний театр! Зніміть маски!”

А втім, маски уже давно приросли до багатьох облич.

Вертеп життя і надалі продовжує своє запаморочливе кружляння, із якого так спостережливо вихопив не один фрагмент талановитий чернігівський майстер пензля Микола Небилиця і надав їм другого життя – художнього.

Живопис Миколи Небилиці – явище оригінальне як за манерою, змістом, так і за іншими якостями. Це, в першу чергу, й відзначали під час вернісажів його колеги і друзі – арт-директор галереї “Пласт-Арт” Б. Дєдов, художники Є. Кріп, В. Зінченко, а також численні шанувальники, представники засобів масової інформації, багато хто з яких ще до урочистого відкриття виставки встиг поспілкуватися з її автором.

...Щирі вітання, зичення, квіти, музика, легкий гул ввімкнутих телекамер, поклацування фотоапаратів. Якоїсь хвилини здалось, що і в цій святковій атмосфері Микола Небилиця уже зафіксував у своїй пам’яті якусь яскраву деталь, що невдовзі неодмінно доповнить найколеритніші образи нового твору.

Мені випадало не раз бачити, як сприймає твори художника глядач, невтаємничений у його незвичайну стилістику: зміщення кількох площин в одну, непропорційні фігури і предмети-символи, сміливі комбінації різноманітних прийомів, що породжують нові форми вираження тощо. Одних ті чи інші роботи могли шокувати, інших – збити з пантелику, ще в когось викликати недовірливий усміх: чи не розіграє мене художник?

Хочеться одразу відповісти: ні, не розіграє, а, навпаки, позірною дисгармонією свого художнього бачення вирівнює дисгармонію нашої свідомості, довколишньої дійсності.

Поки критики сперечалися щодо того, чи й справді сучасне українське мистецтво хворе на модернізм, що зводиться до вторинних формалістичних пошуків, такі чернігівські художники, як Є. Кріп, Є. Павлов, Т. Дєдова, В. Зінченко, О. Потапенко, В. Подлевський ламали традиційні уявлення в місцевому середовищі шанувальників малярства, приємно дивували і радували новим мисленням. З'ясувалось, що і в Чернігові були яскраві представники андеграунду, в тому числі в особі М. Небилиці, кожна персональна виставка якого, безперечно, ставала помітною подією в культурному житті краю.

Миколі Небилиці був властивий нонконформістський підхід до зображуваного. Він до певної міри ігнорував традиційні закони третього виміру, вдаючись натомість до вільного розміщення об'єктів на площині, де тло має чисто умовний характер. Складається враження, що більшість його образів немовби перебувають поза часом, простором, інтер'єром (такими постають перед

нами композиції “Тиждень у Мньові”, “Нетелефонна розмова”, “Неділя. Вечір. Чашка кави”, “Спокуса”, “Грудень” та ін.). Важливим емоційним і естетичним чинником у виробленні власної манери М. Небилиці стало не тільки творче засвоєння набутоків світового і вітчизняного авангарду, а й певне переосмислення та розвиток традиції народного малярства – ритмів і колористики звичайнісіньких народних розписів. Їх синтез своєрідно проявився у стилізованих композиціях з так званим фольклорним підґрунтям – “Здрастуй, кума!”, “Розумна істота”, “Дурна баба”, “Козак. Хата. Їжа. Відьма”.

Підбір тем і образів Миколи Небилиці – цілеспрямований і вибагливий. Об'єктом художнього, причому глибоко психологічного, розкриття митця став комічний за своєю суттю світ обмежених, самовдоволених, набундючених сучасних обивателів, політиків-верхоглядів (гротескний характер мають композиції “Свято упирів”, “Родина монстрів”, “Вторгнення”, “1993-й рік Півня”, “Російська піраміда”). Танцем над прірвою буття хочеться назвати експресивний етюд “Танок інваліда”, що, як і ряд інших робіт, зокрема “Бабине літо”, “Сяйво старого місяця” засвідчує увагу художника не лише до комічного. Справжнім багатоцвіттям спалахують площинно-барвисті, цілком суперматичного характеру композиції “Купальниці”, “Діалог”, “Смерть піонерки”, “З днем народження, Миколо!”.

Пішов від нас Микола Небилиця – у розповні творчих сил, в полоні нових задумів. Але віриться, що його творча спадщина ще довго хвилюватиме нас і так само довго триватиме зацікавлений діалог митця із спраглим до нового мистецтва глядачем.

ЗМІСТ

Ой, під калиною – трава зелена.....	3
Цей лет душі – високий і легкий.....	10
І на грішній цій землі – є рай благодатний.....	15

Одвіку очі – дзеркало душі.....	23
Краса, мудрість, гідність.....	30
“Все створене ним пройшло крізь його душу”.....	35
Вечірні роздуми сивого майстра.....	74
І возрадується душа твоя.....	85
Стрепенеться у барвах душа – наче птах.....	89
Світ повинен бути добрим і красивим.....	93
Суворі барви війни.....	97
І знову день любов благовістує.....	100
В багатолікім вертепі життя.....	107

Літературно-художнє видання

Куценко Петро Іларіонович

І возрадується душа твоя

Редактор П.В. Грищенко
Комп'ютерний набір О.І. Панюков, Л.М. Раєвич
Комп'ютерна верстка Л.М. Раєвич

Підписано до друку
Формат 60 x 84/16 Папір офісний
Умовн. друк. арк. 6,81. Обл.-вид. арк. 6,81
Наклад 300 прим. Зам. № 91

Надруковано на базі Чернігівської обласної
універсальної наукової бібліотеки
ім. В.Г.Короленка